

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

2024

Tereza Moravcová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Faktory nerovnosti a dědictví apartheidu v jihoafrické společnosti

Bakalářská práce

Autor/ka práce: Tereza Moravcová

Studijní program: Politologie a veřejná politika

Vedoucí práce: Dr. Martin Riegl

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30. 4. 2024

Tereza Moravcová

Bibliografický záznam

MORAVCOVÁ, Tereza, 2024. Faktory nerovnosti a dědictví apartheidu v jihoafrické společnosti. Bakalářská práce, vedoucí doc. Martin Riegl, Ph.D. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií.

Rozsah práce: 76 014 znaků

Abstrakt

Práce se zabývá tématem tranzice Jihoafrické republiky od apartheidu k budování demokratického systému skrze vládu Afrického národního kongresu. Strana se u moci drží již od prvních všerasových voleb konaných roku 1994, avšak její zpočátku vysoká podpora postupně upadá. Vliv na to mají neefektivní vládní politiky cílené na snižování socio-ekonomických nerovností zapříčiněných režimem apartheidu, obohacování se vládních představitelů ze státní kasy a další. To vede k proměnám nálad ve společnosti a postupným změnám ve volebním chování, které mohou sehrát významnou roli v budoucím směřování země. První část práce představí kontext problematiky. Za účelem pochopení souvislostí bude stručně představena novodobá historie země, včetně klíčových událostí a vládou představené strategické dokumenty týkající se snah o nápravu historických nespravedlností. V druhé části pak bude provedena sekundární analýza volebních dat, dat z výročních zpráv konkrétních politik a dat ze sčítání lidu Jihoafrické republiky. Cílem bude posoudit, zda vláda plní sliby, ke kterým se zavázala, a jaký má jejich (ne)naplňování dopad na socio-ekonomický status různých společenských skupin. V návaznosti na to bude sledována křivka volebních preferencí ANC v čase a porovnáno, zda má (ne)úspěšnost vládních politik vliv na proměny volebního chování Jihoafričanů. Předpokládaným výsledkem práce je potvrzení hypotéz, tedy že politiky ANC nevedly ke snížení nerovností jako spíše k polarizaci společnosti, a že se tyto trendy projevují politickým štěpením.

Abstract

The thesis deals with the theme of South Africa's transition from apartheid to the building of a democratic system through the African National Congress government. The party has been in power since the first all-racial elections held in 1994, but its initially high support has gradually declined. This is due to ineffective government policies aimed at reducing socio-economic inequalities caused by the apartheid regime, the enrichment of government officials from the state coffers and others. This is leading to changes in social sentiment and gradual changes in voting behaviour that may play a significant role in the future direction of the country. The first part of the paper will introduce the context of the issue. In order to understand the context, the country's modern history will be briefly presented, including key events and the government's policy documents on efforts to redress historical injustices. The second part will then provide a secondary analysis of electoral data, data from annual reports

of specific policies and data from the South African census. The aim will be to assess whether the government is delivering on the promises it has made and the impact of its (non-)delivery on the socio-economic status of different social groups. Following this, the ANC's voting preference curve will be traced over time and compared to see whether the (un)success of government policies has an impact on changes in voting behaviour of South Africans. The anticipated outcome of the paper is to confirm the hypotheses, i.e. that ANC policies have not led to a reduction in inequality as much as to a polarisation of society, and that these trends are manifested in political cleavages.

Klíčová slova

Jihoafrická republika, Africký národní kongres, Black Economic Empowerment, nerovnost, volby

Keywords

Republic of South Africa, African National Congress, Black Economic Empowerment, inequality, elections

Title

Factors of Inequality and Apartheid Heritage in South African Society

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi při psaní této práce byli oporou. Velký dík bych pak chtěla věnovat svému vedoucímu práce panu doc. Martinu Rieglovi, Ph.D. za odborné připomínky a trpělivost.

Obsah

Seznam příloh.....	9
Seznam zkratk.....	10
Úvod.....	1
1. Cíle práce a výzkumné otázky.....	4
2. Metody řešení a data.....	5
3. Stručná historie a demokratická tranzice JAR.....	6
4. Strategické dokumenty.....	9
4.1. RDP.....	9
4.1.1. Vzdělávání.....	10
4.1.2. Nezaměstnanost.....	13
4.1.3. Přístup ke zdravotní péči.....	14
4.1.4. Bydlení a základní služby.....	14
4.2. Zákon o rovnosti v zaměstnání.....	18
4.2.1. Zastoupení na trh práce.....	19
4.3. B-BBEE.....	22
5. Volební podpora.....	28
Závěr.....	32
Summary.....	35
Bibliografie.....	37
Zdroje empirických dat.....	41

Seznam příloh

Tabulka 1: Počet obyvatel a rozložení dle příslušnosti k rasovému segmentu na základě cenzů z let 1996, 2001, 2011, 2022	10
Tabulka 2: Školní docházka u osob ve věku 5–24 let (procentuální podíl) dle příslušnosti ke společenskému segmentu	11
Tabulka 3: Dosažený stupně vzdělání u osob ve věku 20 let a více (celková populace)	11
Tabulka 4: Dosažený stupně vzdělání u osob ve věku 20 let a více v roce 1996.....	12
Tabulka 5: Dosažený stupně vzdělání u osob ve věku 20 let a více v roce 2022.....	12
Tabulka 6: Tabulka: Míra nezaměstnanosti společenských segmentů (srovnání roku 1996 a 2022).....	14
Tabulka 7: Procentuální podíl typu obydlí mezi lety 1996 a 2022.....	15
Tabulka 8: Procentuální rozdělení domácností na základě přístupu k pitné vodě mezi lety 1996 a 2022	16
Tabulka 9: Procento domácností využívajících elektřinu jako hlavní zdroj energie pro osvětlení.....	16
Tabulka 10: Detail ekonomicky aktivního obyvatelstva v letech 2000 a 2022.....	19
Tabulka 11: Reprezentace společenských segmentů ve vybraných pracovních pozicích (srovnání roku 2000 a 2022).....	21
Tabulka 12: Obecná výsledková karta platná od roku 2021	24
Tabulka 13: Status entity na základě získaných bodů	24
Tabulka 14: Průměrné skóre dosažené mezi lety 2017 až 2021	26
Tabulka 15: Strany s největší volební podporou (celostátní volby od roku 1994).....	30

Seznam zkratek

ANC	Africký národní kongres (The African National Congress)
B-BBEE	Broad-Based Black Economic Empowerment
COPE	Kongres lidu (The Congress of the People)
DA	Demokratická aliance (Democratic Alliance)
DP	Demokratická strana (Democratic Party)
EAP	Ekonomicky aktivní populace
EEA	Employment Equity Act
EFF	Bojovníci za ekonomickou svobodu (The Economic Freedom Fighters)
FFP	Freedom Front Plus
ICM	Nezávislé občanské hnutí (The Independent Citizens Movement)
IFP	Strana svobody Inkatha (The Inkatha Freedom Party)
ISANCO	Nezávislá jihoafrická národní občanská organizace (The the Independent South African National Civics Organisation)
JAR	Jihoafrická republika
MK Party	uMkhonto weSizwe
NFP	Stranu národní svobody (The National Freedom Party)
NP	Národní strana (The National Party)
RDP	Program obnovy a rekonstrukce (The Reconstruction and Development Programme)
SARA	Jihoafrická duhová aliance (The South African Rainbow Alliance)

Úvod

Jsou to téměř tři dekády, co byla v Jihoafrické republice ukončena politika rasové segregace, tzv. apartheidu. Stalo se tak roku 1994, kdy se konaly první demokratické všerasové volby. Ty vyhrál Africký národní kongres (African National Congress, ANC), jehož vysoká volební podpora reflektovala legitimitu získanou díky hlasitému odboji proti režimu a obhajobě lidských práv a svobod utlačovaných společenských vrstev (Ellmann, 1994). ANC byl v návaznosti na četné útoky na instituce a organizování protestů roku 1960 prohlášen za nezákonný a řada jeho členů byla odsouzena či jinými způsoby umlčována. Toto „mučednictví“ ve společnosti vzbudilo sympatie a jistý sentiment se s ANC nese již po desetiletí (Isaac Khambule, 2019, s. 431).

V prvních svobodných volbách stranu podpořilo přes 62 % voličů a vláda se po tomto úspěchu nechala slyšet, že napraví křivdy napáchané minulým režimem a zajistí svým voličům lepší budoucnost. Hned z počátku své vlády proto představila Program rekonstrukce a obnovy (Reconstruction and Development Programme, RDP), jehož hlavním cílem bylo zmobilizovat zdroje a zlepšit životní úroveň a kvalitu života všech Jihoafričanů. Dokument reagoval na skutečnost, že v zemi existovala převážně bílá menšina (a stále existuje), která se těšila vysoké životní úrovni, zatímco velká část obyvatelstva, převážně černošského, neměla prostředky ani na pokrytí základních životních potřeb. Utlačovaným společenským skupinám se navíc narozdíl od bělošského obyvatelstva dlouhodobě nedostávalo dostatečného vzdělání, lékařské péče ani pracovních příležitostí, což většinu z nich odsoudilo k životu v extrémní chudobě. Program měl na problémy reagovat celostně a za tímto účelem byl postaven na pěti klíčových programech, konkrétně na uspokojování základních potřeb, rozvoji lidských zdrojů, demokratizaci státu a společnosti, budování ekonomiky a implementaci RDP (South Africa, 1994).

O čtyři roky později vešel v platnost Zákon o rovnosti v přístupu k zaměstnání (Employment Equity Act No. 55), jehož součástí byly první afirmativní akce definované jako: „opatření, která mají zajistit, aby vhodně kvalifikovaní lidé z určených skupin měli rovné příležitosti k zaměstnání a byli spravedlivě zastoupeni ve všech profesních kategoriích a úrovních v pracovní síle konkrétního zaměstnavatele“ (South Africa, 1998, s. 18). Vlivem stanovených kvót však začalo docházet k upřednostňování příslušnosti ke společenskému segmentu nad schopnostmi. Pracovní pozice tak začaly být stále častěji obsazovány nedostatečně kvalifikovaným personálem, což se současně negativně projevilo i na výkonu

ekonomiky (Matambo, Christian Ani, 2015).

Roku 2003 byl následně v rámci afirmativních akcí přijat Broad-Based Black Economic Empowerment Act (B-BBEE Act, No. 53 of 2003), zákon, jež si kladl za cíl posílit ekonomickou participaci černošského obyvatelstva a podpořit ekonomickou transformaci země. To vše skrze navýšení podílu dříve znevýhodněných společenských skupin ve vlastnických strukturách a řízení podniků, zvýšení jejich počtu ve vedoucích a v řídicích pozicích, podporu těchto podniků, vlastnictví půdy a jiných výrobních aktiv. Ukázalo se však, že politiky BEE umožnily minoritní černošské elitě, aby se pod zástěrkou boje s chudobou a nezaměstnaností na úkor svých chudších spoluobčanů obohatila, což paradoxně vedlo k prohloubení nerovnosti mezi samotným černošským obyvatelstvem a nárůstu korupce ve vyšších kruzích (Andreasson, 2006).

V Jihoafrické republice současně dochází ke společenskému štěpení, a to na základě rasy, národnosti, jazyka či socio-ekonomické situace obyvatel. Dle příslušnosti k dané skupině je možné odhadovat životní úroveň i politickou orientaci jedince. Podíváme-li se na data, je patrné, že černošské obyvatelstvo tíhne spíše k tradičnímu ANC, zatímco „bělošská“ část populace, tzv. Afrikánci, historicky podporovali spíše opoziční stranu Freedom Fighters a britské obyvatelstvo Demokratickou alianci (Democratic Alliance; DA) (Ellmann, 1994, s. 6-8). Volební preference jsou proměnlivým trendem, odvíjí se od spokojenosti voličů s vládními politikami, vládní reprezentací, od důvěry v systém či od osobní životní úrovně. S ohledem na to je pak zajímavé sledovat výslednou křivku volebních preferencí ANC v čase. Od počátku vládnutí se straně dařilo velmi dobře, její podpora dosáhla vrcholu roku 2004, kdy získala celých 69,7 % hlasů (IEC, 2023). Po nástupu Jacoba Zumy do prezidentského úřadu roku 2009 však začala přízeň klesat. Navíc téhož roku došlo k zásadnímu zlomu, když v jedné z provincií, Západním Kapsku, vyhrála volby výše zmíněná Demokratická Aliance. To poprvé od zvolení ANC do vlády narušilo její hegemonické postavení napříč republikou, které jí umožňovalo téměř neomezeně prosazovat vlastní legislativu (Riegl, 2014). Odliv voličů nadále postupoval, a k posledním volbám roku 2019 podpora strany poprvé klesla pod hranici 60 %¹ (Electoral Commission of South Africa, 2024).

Nálady ve společnosti se proměňují i nadále a Jihoafrickou republiku čekají v letošním roce další všeobecné volby², které se budou odehrávat v kontextu prohlubujících

---

¹ Roku 2019 byla historicky nejnižší volební účast od konce apartheidu.

² Volby se budou konat 29. 5. 2024.

se ekonomických a bezpečnostních problémů. Průzkumy veřejného mínění indikují oslabení vládnoucího ANC, ale nikoliv výrazný nárůst podpory hlavní opoziční strany DA či extrémistických Economic Freedom Fighters (EFF) (Khambule et al., 2019, s. 439). Mezi lídry opozičních stran proto s cílem sesazení ANC dochází k uzavírání koalic a aliancí. Významnou koalici tvoří například osmičlenná Charta více stran z roku 2023 (The Multi-Party Charter) složená z DA, Strany svobody Inkatha (The Inkatha Freedom Party, IFP), ActionSA, Fronty svobody Plus (Freedom Front Plus) a Nezávislé jihoafrické národní občanské organizace (The Independent South African National Civics Organisation, ISANCO) či Jihoafrická duhová aliance (The South African Rainbow Alliance, SARA) sdružující Kongres lidu (The Congress of the People, COPE), Stranu národní svobody (The National Freedom Party, NFP) a Nezávislé občanské hnutí (The Independent Citizens Movement, ICM). V letošních volbách ANC hrozí, že poprvé od roku 1994 nepřekročí hranici 50 % hlasů, což by budoucnost strany mohlo představovat zásadní problém.

Práce se v tomto kontextu zabývá úspěšností vládních politik ve snižování společenských nerovností a proměnou voličských preferencí v průběhu času. Snaží se tak reagovat na výzkumné otázky a stanovené hypotézy. Zde bych pouze ráda upozornila na jiné znění hypotézy č. 1 oproti projektu bakalářské práce. Ta je nyní ve znění: Politiky navázané na RDP vedly ke zvýšení přístupu černošského obyvatelstva ke vzdělávání, zdravotnictví a dalším službám. Oproti projektu, kde je definována jako: Politiky BEE vedly ke zvýšení přístupu černošského obyvatelstva ke vzdělávání, zdravotnictví a dalším službám. Důvodem změny bylo zjištění detailů o cílech konkrétních politikách v průběhu psaní práce.

1. Cíle práce a výzkumné otázky

Cílem práce bude zhodnotit efektivitu vládních politik Afrického národního kongresu namířených na nápravu společenských nerovností způsobených kolonizací a režimem apartheidu, a v návaznosti na to posoudit, jak výstupy politik ovlivnily jeho volební podporu. Práce by měla poskytnout analýzu současné politické a socioekonomické situace v Jihoafrické republice a objasnit přesuny voličských preferencí v kontextu změn, které vláda ANC přinesla. Pro závěry práce bude klíčové zodpovězení dvou výzkumných otázek, tedy: „*Vedlo třicet let vlády ANC a politiky pozitivní diskriminace k narovnání socioekonomických rozdílů mezi jednotlivými společenskými segmenty?*“ a „*Lze ve všeobecných volbách v roce 2024 očekávat změnu vládnoucí strany na celostátní úrovni?*“.

Zároveň také potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz na základě empirických dat, jež napomůže k lepšímu pochopení kontextu:

H 1: Politiky navázané na RDP vedly ke zvýšení přístupu černošského obyvatelstva ke vzdělávání, zdravotnictví a dalším službám.

H 2: Politika BBE vedla ke zvýšenému zastoupení černošského obyvatelstva v klíčových pozicích ve státní a soukromé sféře.

H 3: Politika BBE dlouhodobě nepřináší pozitivní dopady v oblasti socioekonomické úrovně černošského obyvatelstva.

H 4: Ve společnosti přetrvává rasové štěpení projevující se odlišným volebním chováním.

H 5: Geografická distribuce jednotlivých společenských segmentů se promítá do složení vlád na úrovni provincií.

H 6: Neefektivní politiky prosazované ANC vedou k prohlubující se politické polarizaci.

2. Metody řešení a data

V bakalářské práci bude využita kombinace kvalitativních a kvantitativních výzkumných metod. V rámci kvalitativní části bude provedena obsahová analýza legislativních dokumentů, které vláda představila za účelem odstranění společenských nerovností a zlepšení kvality života historicky utlačovaných skupin obyvatel. Bude se jednat o Plán rekonstrukce a obnovy z roku 1994 (The Reconstruction and Development Programme), afirmativní akce Zákona o rovnosti v zaměstnání z roku 1998 (The Employment Equity Act) a politiky Broad-Based Black Economic Empowerment z roku 2003 (The Broad-Based Black Economic Empowerment Act).

Kvantitativní část bude zahrnovat sekundární analýzu již publikovaných dat Statistickým oddělením JAR³ (Sčítání lidu z let 1996, 2001, 2011 a 2022 a čteně Komunitního průzkumu z roku 2016), Komise pro rovnost v zaměstnání⁴ (Výroční zprávy z období 1999–2001 a 2022-2023), Komise pro B-BBEE a Volební komise JAR⁵ (výsledky voleb do Národního shromáždění od roku 1994 do roku 2019). Data z jednotlivých zdrojů budou porovnána v časovém období, které bude v rámci možností odpovídat době vlády ANC. Za účelem získání detailnějších informací relevantních pro práci pak budou sledovány trendy v jednotlivých provinciích s ohledem na jejich strukturu obyvatelstva. Cílem zde bude posoudit, zda vládní politiky směřují k naplňování politických slibů, tedy zlepšování životní úrovně Jihoafričanů a snižování nerovností mezi jednotlivými společenskými segmenty. Poznatky budou následně porovnány s proměnami ve volební podpoře vládnoucí strany od roku 1994, která bude taktéž sledována na profilu provincií.

---

³ Statistiky jsou dostupné na webu: <https://www.statssa.gov.za>

⁴ Dostupné na adrese: <https://www.gov.za/about-government/contact-directory/soe/commission-employment-equity>

⁵ Dostupné na adrese: <https://www.elections.org.za>

3. Stručná historie a demokratická tranzice JAR

Kolonizace území dnešní Jihoafrické republiky započala rokem 1652, kdy se u jejího pobřeží vylodila posádka pod vedením nizozemského kapitána Jana van Riebeecka a založila zde první evropskou osadu. Oblast se začala rychlým tempem rozvíjet a zanedlouho se z ní stalo hlavní centrum obchodu. Roku 1795 bylo území zabráno Brity, jejichž cílem tak bylo získat kontrolu nad Mysem Dobré naděje a zajistit si strategickou výhodu v konfliktu s Francouzi. Po napoleonských válkách došlo na popud britské vlády k významnému rozšíření kolonie, což vedlo ke stále častějším střetům s původním obyvatelstvem a jejich nucenému přesídlování. Spory o území následně vyvrcholily dvěma Anglo-Búrskými válkami v období mezi lety 1880 a 1902. Záminkou první z nich bylo obsazení búrské⁶ samostatné republiky Transvaal Brity, načež se Búrové vzbouřili a roku 1880 vypukla válka. Ta byla ukončena mírovým jednáním a obnovením Transvaalské republiky o rok později. Zanedlouho však bylo na území republiky nalezeno zlato, což opět přilákalo pozornost Britů, a roku 1899 kolem jejích hranic rozmístili své jednotky. Britové neuposlechli ultimátum na stažení vojsk a započala druhá Anglo-Búrská válka. Ta po třech letech skončila vítězstvím britské strany a podpisem Vereenigingské smlouvy, jež dala vzniknout dvěma samostatným búrským republikám⁷ pod britskou nadvládou (Thompson, 1996, s. 153).

Vliv bílé menšiny tou dobou významně narůstal, což bylo definitivně potvrzeno vznikem tzv. Unie roku 1910, jež sloučila dvě původní britské kolonie Cape a Natal a dvě búrské republiky Transvaal a Orange Free State. V období mezi lety 1910 a 1948 bělošská minorita upevnila svou moc napříč zemí a docházelo k její postupné centralizaci a modernizaci. Ekonomika se začala zotavovat po Velké depresi a vlivem rozvoje těžbařského průmyslu a obchodu se zlatem Unie bohatla. Z prosperity se ovšem mohla těšit pouze bělošská část společnosti, zbytku, zejména pak původnímu černošskému obyvatelstvu, byla odepírána mnohá práva a postupně docházelo ke stále častějším případům segregace a diskriminace. Většinová společnost se proto začala bouřit a mobilizovat opoziční síly. To vedlo roku 1912 ke vzniku osvobozenického hnutí pod názvem Africký národní kongres (dále jen ANC), jehož hlavním cílem bylo zachovat volební práva černošského a smíšeného obyvatelstva a bojovat za rovnoprávnost (McKenna, 2011, s. 158-161).

Situaci v zemi změnila volba roku 1948, ve kterých zvítězila afrikánská nacionalistická

---

⁶ Búrové nebo též Afrikánci byli potomky evropských osadníků převážně nizozemského původu.

⁷ Transvaal a Orange Free State

Národní strana (National Party, NP) známá svou silně pro-segregační ideologií. Přestože její popularita zprvu nebyla nijak zvlášť vysoká a volby vyhrála pouze velmi těsně, ve vládě se udržela po dlouhých 46 let (Saul, Bond, 2014, ss. 36-44). K této skutečnosti zásadně přispělo odepření účasti černošského obyvatelstva na politickém životě a postupné omezování politických práv obyvatelstva smíšeného (Saul, Bond, 2014, s. 187). Po volbách NP započala s tzv. afrikanizací státu⁸ a institucionalizací apartheidu⁹ skrze prosazování specifických zákonů. Roku 1950 byl přijat například Zákon č. 55 o zákazu smíšených manželství (The Prohibition of Mixed Marriages Act of 1949); Zákon o registraci populace (The Population Registration Act of 1950), jež klasifikoval obyvatelstvo dle rasy (bílí, černoši, míšenci¹⁰); Zákon o skupinových oblastech (The Group Areas Act of 1950), který vedl k vymezení segregovaných oblastí, kam měli obyvatelé povolen přístup pouze na základě příslušnosti k vládou určenému společenskému segmentu (McKenna, 2011, ss. 168 -169) či Zákon č. 46 o samostatném zastoupení voličů (The Separate Representation of Voters Act of 1951), jehož cílem bylo omezit politická práva smíšeného obyvatelstva (O'Malley, 2005).

Segregace postupně protkala všechny aspekty života „nebělošského“ obyvatelstva, lidé byli bez práce, a pokud nějakou měli, tak vykonávali podřadné pozice, velká část žila na hranici extrémní chudoby a nedostávalo se jí dostatečné zdravotní péče ani kvalitního vzdělání (McKenna, 2011, ss. 168-171). Frustrace a nespokojenost narůstala, a i za cenu četných ztrát byly pořádány organizované demonstrace a stávkové akce, nejčastěji pod záštitou Ligy mládeže ANC¹¹ ve spolupráci s dalšími spřátelenými institucemi. Zásadními se pak staly události roku 1960, kdy došlo k brutálnímu potlačení poklidného protestu ve městě Sharpeville, a následně byl vládou vydán Zákon o nezákonných organizacích (The Unlawful Organizations Act No 34 of 1960), který oficiálně zakazoval fungování opozičních, pro vládu nepohodlných, organizací, jež podobné akce iniciovaly (Thompson, 1996, s. 171). Na základě toho dospělo vedení (tou dobou již protizákonného) ANC k závěru, že proti násilnému apartheidnímu režimu nelze vyhrát mírovou cestou, a zformovalo tak vlastní ozbrojené síly.

Politika vládnoucí strany pokračovala v utahování režimu a roku 1964 nechala zatknout řadu vůdčích opozičních osobností včetně N. Mandely. Zároveň také aktivně

---

⁸ Afrikanizací státu je myšleno dosazování bílého obyvatelstva do čela všech státních institucí, veřejných služeb, ozbrojených sil, státních korporací a dalších (THOMPSON, 1995 str. 188).

⁹ Apartheid v JAR je definován jako politika rasové segregace a diskriminace pod diktátem bílého obyvatelstva.

¹⁰ Později byla do klasifikace přidána skupina obyvatel asijského původu, někdy pod názvem Indové.

¹¹ Liga mládeže ANC je stranickým autonomním orgánem sdružující mladé lidi ve věku 14–35 let.

pokračovala v nuceném přesídlování černošského obyvatelstva do předem vytyčených oblastí. Počátkem 80. let začala situace eskalovat, a na odpor v mnoha částech země byla vláda nucena reagovat vyhlášením nouzového stavu, ten byl roku 1985 vyhlášen v celé zemi. Vláda se snažila získat nad situací kontrolu, dokud byl však ve funkci předsedy NP a prezidenta republiky P. W. Botha, jakékoliv návrhy na kompromis byly smeteny ze stolu (McKenna, 2011, ss. 173-174).

Roku 1989 byl Botha donucen rezignovat a ve funkci ho nahradil jeho kolega W. F. de Klerk, který byl narozdíl od jeho předchůdce ochoten o možných řešeních jednat. Klerk následně během svého projevu v Parlamentu roku 1990 informoval o programu radikálních změn týkajících se legislativy apartheidu. Následkem toho byla zrušena většina segregáčnických zákonů. Zároveň také došlo k obnovení legální činnosti opozičních hnutí a k propuštění řady politických vězňů včetně N. Mandely, který za mřížemi strávil 27 let svého života. Následující období se neslo v duchu četných jednání, během kterých Klerk ve spolupráci s Mandelou vyjednával s politickými představiteli většiny stran a společně se snažili najít konsenzus na podobě nové „multirasové“ demokracie. V roce 1992 bylo mezi bělošským obyvatelstvem vyhlášeno referendum o budoucí podobě apartheidu, v němž dvě třetiny bílých Jihoafričanů volili pro ukončení těchto politik (Palmowski, 2008). Reakcí, jež odrážela výsledek tohoto referenda, byla roku 1993 dojednaná mezistranická shoda na podobě nové prozatímní ústavy, za níž si dva hlavní protagonisté jednání, tedy Klerk a Mandela, vysloužili Nobelovu cenu za mír (McKenna, 2011, s. 174-175).

Roku 1994 se konaly první všerasové volby. Ty se ziskem 62,7 % hlasů vyhrálo ANC (a stalo se tak většinovou stranou v 7 provinciích), za ním se umístila Národní strana s podporou 20,4 % (většinová strana v Západním Kapsku) a třetí pozici obsadila Inkatha Freedom Party (většinová strana v KwaZulu-Natal) (McKenna, 2011, s. 254). Tyto tři politické subjekty vytvořily tzv. vládu národní jednoty, jejímž cílem bylo po vzoru prozatímní ústavy budovat silný demokratický stát postavený na rovnosti všech Jihoafričanů. To pro vládu představovalo nelehký úkol, vezmeme-li v úvahu, do jaké míry byla společnost vlivem kolonizace a apartheidu rozdělena (Thompson, 1995, s. 256).

4. Strategické dokumenty

4.1. RDP

Program rekonstrukce a obnovy (The Reconstruction and Development Programm, RDP) byl poprvé představen roku 1994 jako součást předvolební kampaně ANC. Po volebním vítězství strany byl základní dokument programu přepracován na soubor konkrétních implementačních strategií v podobě Bílé knihy RDP. Nová vláda, tzv. vláda národní jednoty¹², se tak fakticky zavázala účinně řešit problémy chudoby a nerovností týkajících se téměř všech aspektů Jihoafrické společnosti. RDP představoval strategii růstu, která měla být podpořena vládními makroekonomickými politikami. Jeho hlavním cílem byla plošná socio-ekonomická transformace systému a integrace rozličných programů do jednoho komplexního, jež měl usnadnit následnou implementaci. Za tímto účelem byl RDP postaven na pěti klíčových programech: Uspokojování základních potřeb, Rozvoji lidských zdrojů, Budování ekonomiky, Demokratizaci státu a společnosti a Implementaci RDP (South Africa, 1998, s. 9-10). Do agendy RDP tak patřilo budování silné ekonomiky, která povede k vymýcení chudoby a extrémních nerovností ve mzdách, vytváření pracovních příležitostí pro všechny občany, posilování práv zaměstnanců, řešení hospodářské nerovnováhy mezi regiony, zavedení integrovaného systému vzdělávání a odborné přípravy, plošné zpřístupnění zdravotní péče, zavedení národního programu na dostupnost pitné vody a sanitace, zavedení programu elektrifikace, vytvoření národního programu pozemkové reformy, programu poskytování bydlení nejchudším a další (South Africa, 1994, ss. 49-81).

Nyní se v návaznosti na směřování RDP můžeme podívat, jakým způsobem se proměnil přístup Jihoafričanů k základním službám, a jak se měnila životní úroveň jednotlivých společenských segmentů. V podkapitolách níže budou představena data ze sčítání lidu mezi lety 1996 a 2022, týkající se vzdělanosti, nezaměstnanosti, lékařské péče, bydlení a přístupu domácností k pitné vodě a elektřině.

Pro poskytnutí komplexnějšího obrazu situace v JAR si však nejprve představme změny ve skladbě jihoafrického obyvatelstva ve sledovaném období (1996-2022). V tabulce č. 1 vidíme, že mezi lety 1996 a 2022 došlo k největšímu nárůstu podílu černošského obyvatelstva, ten vzrostl o 4 % na 81,4 % v roce 2022. Naopak u bělošského obyvatelstva

---

¹² Vláda národní jednoty byla tvořena koalici Afrického národního kongresu, Národní strany a Strany svobody Inkatha.

byla patrná klesající tendence a jeho podíl se během 26 let snížil o 3,7 % na 7,3 % v roce 2022 (Statistics South Africa, 2022a, ss. 2-7).

Tabulka 1: Počet obyvatel a rozložení dle příslušnosti k rasovému segmentu na základě cenzů z let 1996, 2001, 2011, 2022

	Černošské	Smíšené	Asijské	Bělošské	Celkem
1996	77,4 %	9 %	2,6 %	11 %	40,583,573
2001	79 %	8,9 %	2,5 %	9,6 %	44,819,778
2011	79,2 %	8,9 %	2,5 %	8,9 %	51,770,560
2022	81,4 %	8,2 %	2,7 %	7,3 %	62,027,503

Zdroj: autorka, data: Census 2022

4.1.1. Vzdělávání

Systém vzdělávání se po změně režimu potýkal s výraznou rasovou a etnickou fragmentací, nerovnostmi mezi muži a ženami, nerovnou dostupností vzdělání, či úplným zhroucením školní docházky v určitých oblastech. Tyto skutečnosti se následně promítly do produktivity ekonomiky a rozvoje hospodářství celé země. Vláda na tuto situaci reagovala představením Programu rekonstrukce a rozvoje, kde zdůrazňovala potřebu po vytvoření integrovaného systému vzdělávání, který bude rozvíjet lidský kapitál a poskytovat vzdělání občanům bez rozdílů (South Africa, 1994, s. 7–9).

Tabulka č. 2 zachycuje, jak se v průběhu let proměnila školní docházka u osob ve věku 5 až 24 let dle příslušnosti ke společenskému segmentu. Data jasně potvrzují, že celkový podíl osob se školní docházkou vzrostl ze 70,1 % roku 1996 na 73,4 % v roce 2022, což činí nárůst o 3,3 %. U jednotlivých společenských skupin vidíme, že podíly pohybující se pod hranicí celkového procenta osob se školní docházkou v jihoafrické společnosti se vyskytují u obyvatel smíšeného a asijského původu. Zároveň u obou těchto skupin došlo k poklesu mezi lety 2011 a 2022. Skupina s nejvyšším podílem osob se školní docházkou a současně skupina, kde došlo k největšímu nárůstu v daném období, je bělošské obyvatelstvo. Nárůst činil celých 6,8 % na 77,4 % v roce 2022, což je o 4 % více než celkový podíl pro daný rok.

Tabulka 2: Školní docházka u osob ve věku 5–24 let (procentuální podíl) dle příslušnosti ke společenskému segmentu

	Černošské	Smíšené	Asijské	Bělošské	Plošně
1996	70,7 %	64 %	70,1 %	70,6 %	70,1 %
2001	72,1 %	63,6 %	69,3 %	75,4 %	71,5 %
2011	73,9 %	67,2 %	71,8 %	77,7 %	73,4 %
2022	74,1 %	65,1 %	69,6 %	77,4 %	73,4 %

Zdroj: autorka, data: Census 2022

Pokrok je zároveň patrný i v úrovni dosaženého stupně vzdělání u osob ve věku 20 let a více. V roce 1996 nejpočetnější skupinu tvořily osoby bez vzdělání (19,1 %), kdežto k roku 2022 to byly osoby s dokončeným sekundárním vzděláním (37,6 %). V rámci cenů vidíme kontinuální nárůst osob s dokončeným sekundárním a vyšším vzděláním. U dokončeného sekundárního vzdělání podíl osob vzrostl o celých 21,3 %, u vyššího vzdělávání pak o 5,1 % k roku 2022.

Tabulka 3: Dosažený stupně vzdělání u osob ve věku 20 let a více (celková populace)

	1996	2001	2011	2022
Žádné	19,1 %	17,9 %	8,6 %	6,9 %
Nedokončené základní	16,6 %	16 %	12,2 %	7,4 %
Dokončené primární	7,4 %	6,4 %	4,6 %	3,5 %
Nedokončené sekundární	33,6 %	30,8 %	33,8 %	31,6 %
Dokončené sekundární	16,3 %	20,4 %	28,7 %	37,6 %
Vyšší	7,1 %	8,4 %	11,7 %	12,2 %
Jiné	–	–	0,4 %	0,8 %

Zdroj: autorka, data: Census 2022

Pro účely práce nás zvláště zajímají rozdíly mezi společenskými segmenty. V tabulkách č. 4 a 5 níže jsou uvedena detailnější data pro rok 1996 a 2022.

Tabulka 4: Dosažený stupně vzdělání u osob ve věku 20 let a více v roce 1996

Rok 1996	Černošské	Smíšené	Asijské	Bělošské
Žádné	24,3 %	10,2 %	6,5 %	1,2 %
Primární (dokončené i nedokončené)	27,8 %	30,7 %	13,1 %	1,2 %
Nedokončené sekundární	32,8 %	42,5 %	40 %	32,8 %
Dokončené sekundární	12,1 %	12,3 %	30,4 %	40,7 %
Vyšší	3 %	4,3 %	10 %	24,1 %

Zdroj: autorka, data: Census 1996

Tabulka 5: Dosažený stupně vzdělání u osob ve věku 20 let a více v roce 2022

Rok 2022	Černošské	Smíšené	Asijské	Bělošské
Žádné	8 %	3 %	3,7 %	1,5 %
Primární (dokončené i nedokončené)	11,9 %	14,4 %	6,9 %	1 %
Nedokončené sekundární	33,3 %	39,1 %	21,4 %	15,1 %
Dokončené sekundární	37,3 %	33,9 %	46,4 %	41,1 %
Vyšší	9,0 %	8,9 %	21 %	39,3 %
Jiné	0,7 %	0,7 %	1,1 %	2 %

Zdroj: autorka, data: Census 2022

Na počátku sledovaného období se 24 % černošského obyvatelstva nedostalo žádného vzdělání, 27 % bylo základně vzděláno, 12,1 % sekundárně a pouze 3 % se mohla pyšnit vyšším vzděláním. Černošské obyvatelstvo tak stálo v silném kontrastu s obyvatelstvem bělošským, u nějž bylo pouhé 1,2 % nevzděláno, 1,2 % základně, 40,7 % sekundárně a celých 24,1 % mělo vyšší vzdělání. V 2022 jsou čísla u černošské populace optimističtější, podíl osob bez vzdělání se snížil na 8 %, největší podíl pak tvořilo obyvatelstvo s dokončeným sekundárním vzděláním (37,3 %) a podíl osob s vyšším vzděláním vzrostl na 9,1 %. Přesto však ve srovnání s ostatními společenskými skupinami zaostává. Nejvýraznější rozdíl je viditelný zejména u osob s dosaženým nejvyšším stupněm vzdělání mezi černošským (9,1 %) a bělošským obyvatelstvem (39,3 %) (Statistics South Africa, 1996b, s. 41; Statistics South Africa, 2022a, s. 44).

Složení obyvatelstva se tak propisuje i do vzdělanosti jednotlivých provincií. Z podrobnějších dat vyplývá, že provincie Limpopo s největším podílem černošského obyvatelstva (96,7 %) měla k roku 1996 největší podíl osob ve věku 20 let a více bez vzdělání (36,9 %). Podobný vzorec nalezneme také u provincií Mpumalanga (podíl černošského obyvatelstva 89,2%, podíl nevzdělané populace 29,4%), KwaZulu-Natal (podíl černošského

obyvatelstva 81,7%, podíl nevzdělané populace 22,9%) nebo Severozápadního státu (podíl černošského obyvatelstva 91,2%, podíl nevzdělané populace 22,7%). Naopak provinciemi s nejvíce vzdělanou populací bylo Západní Kapsko (podíl černošského obyvatelstva 20,9 %, smíšeného 54,2 % a bělošského 20,8 %) a Gauteng¹³ (podíl černošského obyvatelstva 70 % černošského, podíl bělošského obyvatelstva 23,2 %) (Statistics South Africa, 1996b, s. 8 a 38). Ve srovnání s nejnovějšími daty ze sčítání lidu v roce 2022 vidíme obdobný trend. V provincii Limpopo, stále s největším podílem černošského obyvatelstva v zemi, bylo opět v porovnání s ostatními provinciemi nejvíce nevzdělaných osob, ty tvořily 14,1 %. V Mpumalanze pak 11,7 %, v KwaZulu-Natal 8 % a v Severozápadním státě 7,9 %. Naopak v Západním Kapsku 2,3 % a v Gautengu 3,9 %. Tyto dvě provincie měly současně v obou sledovaných letech nejvyšší podíl osob s vysokoškolským vzděláním¹⁴ (Statistics South Africa, 2022a, s. 6 a 42).

4.1.2. Nezaměstnanost

Apartheid vytvořil velké nerovnosti v míře (ne)zaměstnanosti jednotlivých segmentů, tabulka níže proto zachycuje proměny míry nezaměstnanosti¹⁵ v závislosti na příslušnosti ke společenskému segmentu z let 1996, kdy celková míra nezaměstnanosti činila 33,9 % (South Africa, 1996b, s. 46), a 2022, kdy dosahovala 32,7 %¹⁶ (Statistics South Africa, 2022b, s. 2).

Z dat k roku 1996 vidíme, že míra nezaměstnanosti černošského obyvatelstva byla výrazně vyšší než u ostatních společenských segmentů a jako jediná překročila míru nezaměstnanosti v JAR (33,9 %). Nejnižší podíl nezaměstnaných pak mělo bělošské obyvatelstvo s 4,6 % (Statistics South Africa, 1996b, s. 47). V porovnání s rokem 2022 se míra nezaměstnanosti v JAR snížila o 1,2 % na 32,7 %. Z tabulky č. 6 pak můžeme vyčíst, že přestože míra nezaměstnanosti černošského obyvatelstva jako u jediného společenského segmentu v tomto období poklesla, i nadále se v roce 2022 jako jediná držela nad mírou nezaměstnanosti JAR (Statistics South Africa, 2022b, ss. 24-25).

---

¹³ Provincie Gauteng je nejmenší provincií v JAR, má však největší ekonomiku v zemi a dle statistik je považován za nejvhodnější místo k nalezení zaměstnání. Na druhém místě je Západní Kapsko (Stats SA releases new provincial GDP figures, 2023)

¹⁴ K roku 1996 mělo Západní Kapsko 10,6 % obyvatelstva ve věku 20 a více let s vysokoškolským vzděláním, Gauteng 8,4 %. K roku 2022 podíly vzrostly na 17,6 % a na 16,2 %. Nejméně vysokoškoláků pak k témuž roku mělo Severní Kapsko se 7,1 %, Mpumalanga se 7,3 % a Severozápadní stát se 7,5 %.

¹⁵ Oficiální míra nezaměstnanosti se počítá jako procento ekonomicky aktivního obyvatelstva, které je nezaměstnané (South Africa, 1996).

¹⁶ K třetímu kvartálu roku 2022.

Tabulka 6: Míra nezaměstnanosti společenských segmentů (srovnání roku 1996 a 2022)

	Černošské		Smíšené		Asijské		Bělošské	
Rok	1996	2022	1996	2022	1996	2022	1996	2022
Míra nezaměstnanosti	42,5 %	36,8 %	20,9 %	24,1 %	12,2 %	14,4 %	4,6 %	8,2 %

Zdroj: autorka, data: Census 1996 a QLFS Q4 2022

Mezi provincie s nejvyšší mírou nezaměstnanosti pak v roce 2022 patřilo Východní Kapsko¹⁷, kde ke třetímu kvartálu roku 2022 podíl nezaměstnaných tvořil 42,4 %, Severozápadní stát s 39 % a Mpumalanga s 36,1 % (Statistics South Africa, 2022b, s. 9).

4.1.3. Přístup ke zdravotní péči

Nová Ústava z roku 1996 zaručila právo na zdravotní péči všem Jihoafričanům, do té doby toto právo nebylo legislativně ukotveno (South Africa, 1996a). Na datech z Obecného průzkumu domácností z roku 2022 vidíme, že počet osob zapojených do veřejného zdravotního systému se neustále zvyšuje, proporcionálně k počtu obyvatel země, zatímco počet osob zapojených do systému privátní zdravotní péče narůstá jen mírně. Procentuálně si stále menší počet obyvatel může dovolit hradit si soukromé zdravotní pojištění a stále více obyvatel je odkázáno na veřejné zdravotnictví. Největší podíl osob, které si k roku 2022 platilo soukromé pojištění bylo v Západním Kapsku (25,2 %) následovaném Gautengem (22,2 %), nejméně pak v Limpopu (8,9 %) a v Mpumalanze (10,2 %) (Statistics South Africa, 2023a, ss. 21-22).

4.1.4. Bydlení a základní služby

Systém apartheidu zapříčinil řadu tzv. bytových problémů, které byly spojeny s omezením kapitalistického trhu s bydlením a nejednotnou národní bytovou politikou (O'Malley, 2005). Nová vláda se proto zavázala zajistit dostupné bydlení pro všechny a současně poskytovat základní služby, tedy zajistit přístup k pitné vodě a elektřině, svozu odpadu, napojení na kanalizaci a další.

Nyní se podívejme, jak se proměňovaly životní podmínky jihoafrických domácností v čase po zavedení konkrétních programů. V tabulce č. 7 jsou zachyceny proměny ve statusu

¹⁷ K roku 1996 zde byla míra nezaměstnanosti 48,5 %.

bydlení. Zde nás bude zajímat zejména podíl bydlení formálního, jež je definováno jako „stavba postavená podle schváleného plánu, tj. dům, byt, byt, řadový dům, byt, mezonet, druhý byt a další“, a bydlení neformálního, definováno jako „provizorní stavba“. Na datech ze sčítání lidu je patrné, že mezi lety 1996 a 2022 došlo k úbytku bydlení neformálního a tradičního, a naopak k navýšení podílu bydlení formálního, jež v daném období vzrostl o 23,4 % na 88,5 %

Tabulka 7: Procentuální podíl typu obydlí mezi lety 1996 a 2022

Typ obydlí	1996	2001	2011	2022
Jiné	0,4 %	0 %	0,9 %	0,3 %
Neformální bydlení	16,2 %	16,4 %	13,6 %	8,1 %
Tradiční bydlení	18,3 %	14,8 %	7,9 %	3,1 %
Formální bydlení	65,1 %	68,8 %	77,6 %	88,5 %

Zdroj: autorka, data: Census 2022

Na detailu dat provincií pak vidíme, že nejvíce domácností, které k roku 2022 obývaly tzv. formální bydlení, bylo v Limpopu (94,7 %) a Mpumalanze (92,2 %). Naopak nejvíce domácností obývajících tzv. neformální bydlení bylo v Severním Kapsku (12,1 %), metropolitních oblastech Západního Kapska (11,1 %) a Gautengu¹⁸ (zde 11 %) (Statistics South Africa, 2022a, s. 68-69).

4.1.5. Přístup k pitné vodě

Tabulka č. 8 vyobrazuje, jaký přístup měly jihoafrické domácnosti k pitné vodě v letech 1996 a 2022. Vidíme, že v roce 1996 mělo přístup k pitné vodě v obydlí 44,2 % domácností, k roku 2022 tomu bylo 59,7 %. Procento domácností bez přístupu k pitné vodě se v tomto období snížilo z 19,7 % na 8,7 % v roce 2022.

¹⁸ Gauteng měl současně k roku 2022 největší podíl osob bez domova, jejich podíl v provincii činil 45,6 % (Statistics South Africa, 2022, s. 62).

Tabulka 8: Procentuální rozdělení domácností na základě přístupu k pitné vodě mezi lety 1996 a 2022

Přístup k pitné vodě	1996	2001	2011	2022
V obydlí	44,2 %	32,3 %	46,3 %	59,7 %
Na pozemku	16,6 %	29 %	27,1 %	22,7 %
Mimo pozemek / na komunitních místech	19,6 %	23,2 %	17,9 %	8,9 %
Žádný přístup	19,7 %	15,5 %	8,8 %	8,7 %

Zdroj: Autorka, data: Census 2022

Největší podíl domácností s přístupem k pitné vodě přímo v obydlí byl k roku 2022 v Západním Kapsku (85,5 %), v Gautengu (75 %) a KwaZulu-Natal (51,8 %). I zde jsou však aptrné velké rozdíly. Naopak nejvíce domácností, které neměly ani po 26 letech žádný přístup k pitné vodě, bylo v provinciích Limpopo (20,5 %), Východním Kapsku (19,5 %) a Mpumalanze (13,1 %) (Statistics South Africa, 2022a, ss. 73-74).

4.1.6. Přístup k elektřině

Tabulka č. 9 zachycuje procento domácností využívajících elektřinu jako hlavní zdroj energie pro osvětlení. Na datech vidíme, že mezi lety 1996 a 2022 došlo k zásadnímu nárůstu počtu domácností, které elektřinu aktivně využívají. Procento stoupl z počátečního stavu námi sledovaného období z 58,1 % na 94,7 % v roce 2022.

Tabulka 9: Procento domácností využívajících elektřinu jako hlavní zdroj energie pro osvětlení

1996	2001	2011	2022
58,1 %	70,2 %	84,7 %	94,7 %

Zdroj: autorka, data: Cenzus 2022

Přestože procento domácností s přístupem k elektřině stoupl, JAR se od roku 2008 soustavně potýká s energetickou krizí, jejíž příčinou je neschopnost státem vlastněného dodavatele elektřiny Eskomu pokrýt zvyšující se poptávku po energii. Eskom soustavně čelí řadě problémů jako je vysoká zadluženost, korupce, špatný stav infrastruktury, drahé dodávky uhlí a další (Samatar, 2023). Následkem toho napříč územím dochází k častým výpadkům proudu a tzv. snižování zátěže (load shedding), při němž jsou v určitých oblastech odstaveny dodávky elektřiny (Godinho, 2023). Pro představu odstávky elektřiny v jednotlivých oblastech v roce 2023 trvaly celkem 6 947 hodin (The Outlier, 2024).

Zejména korupce je tak v rámci naplňování programů rozšířeným problémem, který odčerpává tolik potřebné zdroje, a v samotném důsledku postihuje nejzranitelnější část populace. Podíváme-li se na index vnímání korupce ve veřejném sektoru, jež je každoročně měřen nevládní neziskovou organizací Transparency International je zjevné, že si JAR v míře korupce za období vlády ANC značně pohoršila. Ze skóre 56,2 (100 znamená naprosto bez korupce)¹⁹ k roku 1995, kdy byl průzkum poprvé prováděn, klesla JAR na skóre 41 v roce 2023, v míře vnímané korupce se tak řadí na 83. místo ze 180 měřených zemí²⁰ (Transparency International, 2024).

Z výše uvedených dat můžeme vyvodit několik závěrů týkajících se proměn socio-ekonomické situace jihoafrického obyvatelstva mezi lety 1996 a 2022. V rámci vzdělávání došlo v daném časovém období k poklesu osob ve věku 5-24 let bez školní docházky i osob ve věku 20 let a starších, kterým se nedostalo žádného vzdělání. K nárůstu počtu osob s dosaženým vyšším stupněm vzdělání pak došlo napříč všemi společenskými segmenty. Nedošlo tedy k vyrovnání nerovností, ale spíše k plošnému zlepšení vzdělanosti obyvatelstva. Míra nezaměstnanosti v JAR roku 2022 činila 32,7 %, v porovnání s rokem 1996 se jedná o zlepšení o pouhé 1,2 % z 33,9 % roku 1996. Konkrétně u černošského obyvatelstva pak míra nezaměstnanosti klesla v průběhu sledovaného období z 42,5 % na 36,8 %. Míra nezaměstnanosti černošské populace se však jako u jediného společenského segmentu pohybuje nad hranicí míry celostátní. V námi sledovaném období vzrostl podíl formálního bydlení o 23,4 % na 88,5 % k roku 2022. Podíl bydlení neformálního, tedy procento provizorních staveb neschválených místním úřadem, pak pokleslo o polovinu na 8,1 % v roce 2022. Ke zlepšení současně došlo v rámci plošného přístupu domácností k pitné vodě. Od roku 1996 došlo k nárůstu podílu domácností s přístupem k pitné vodě v rámci pozemku o 21,6 % na 80,4 % v roce 2022. Počet domácností bez přístupu k pitné vodě se ve sledovaném období snížil o více než polovinu na 8,7 % v roce 2022. Přesto však i v roce 2022 můžeme vidět, že v provincii Limpopo a ve Východním Kapsku nemělo přístup k pitné vodě kolem 20 % domácností. Závěrem jsme pak mohli vidět, že procento domácností využívajících elektřinu jako hlavní zdroj energie pro osvětlení vzrostl v daném období o 36,6 % na 94,7 % v roce 2022. Využívání elektřiny je však z důvodu energetické krize v JAR značně limitováno.

---

¹⁹ Více informací ohledně metodologie a dat zde: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>

²⁰ Pro porovnání Česká republika dosáhla k roku 2023 skóre 57 a umístila se na 41. místě v žebříčku.

4.2. Zákon o rovnosti v zaměstnání

Diskriminační zákony z dob apartheidu významně ovlivnily trh práce. Vedly k segregaci a vzniku systematických nerovností na základě rasy, pohlaví či zdravotního postižení, což se následně promítlo do vysoké nezaměstnanosti určitých skupin, omezených možností ucházet se o konkrétní pracovní pozice a s tím spojené nerovné distribuce příjmů. Následkem toho bylo při nástupu nové vlády do úřadu pozorovatelné velmi slabé zastoupení černošského, smíšeného a asijského obyvatelstva, zejména pak žen a osob se zdravotním postižením v klíčových oblastech trhu práce. Potenciál obyvatelstva tak nebyl plně využíván, což se odráželo v efektivitě ekonomiky, rychlosti hospodářského růstu a celkové konkurenceschopnosti země (Department of Labour, 2001, s. 6). Určité skupiny byly na trhu práce znevýhodněny do takové míry, že k urychlenému řešení jejich situace nestačilo pouhé zrušení apartheidních zákonů. Vláda proto roku 1998 představila Zákon o rovnosti v zaměstnání (No. 55 of 1998: Employment Equity Act, 1998), kterým na situaci na pracovním trhu reagovala. Ten měl podpořit ústavní právo na rovnost a uplatňování skutečné demokracie, odstranit nespravedlivou diskriminaci v zaměstnání, zajistit uplatňování rovnosti v zaměstnanosti k nápravě důsledků diskriminace, dosáhnout různorodé pracovní síly široce reprezentující všechny Jihoafričany, podporovat hospodářský rozvoj a efektivitu pracovních sil a uplatňovat závazky republiky jakožto člena Mezinárodní organizace práce. Zákon cílil na dosažení rovnosti na pracovišti skrze podporu rovných příležitostí a spravedlivého zacházení v zaměstnání odstraněním nespravedlivé diskriminace a skrze zavedení opatření pozitivních akcí k nápravě nerovností v zaměstnání tak, aby byly dříve znevýhodněné skupiny spravedlivě zastoupeny ve všech profesních kategoriích a na všech úrovních pracovního trhu (South Africa, 1998).

Zákon ukládá zaměstnavatelům povinnost připravit a implementovat tzv. Plán vlastního kapitálu, jež povede k přiměřenému pokroku směrem k rovnosti v zaměstnanosti. Tento plán musí obsahovat každoroční cíle, konkrétní opatření pozitivní akce, číselné cíle pro dosažení spravedlivého zastoupení vhodně kvalifikovaných lidí z určených skupin včetně časového harmonogramu a strategií pro dosažení těchto cílů, způsoby monitoringu a musí jmenovat osoby odpovědné za jeho plnění. Zaměstnavatelé jsou následně povinni podat zprávu o plnění plánu generálnímu řediteli odboru práce.

Afirmativní akce ukotvené v zákoně představují jeden z klíčových nástrojů pro dosahování rovnosti v zaměstnání. Mělo by se ovšem jednat o krátkodobá opatření, která nepovedou k systematickému vyloučení talentovaných jedinců za účelem naplňování

stanovených číselných cílů. Je zřejmé, že pozitivní diskriminace může v určitých případech napomoci k řešení nerovností, efektivita této strategie je však závislá na mnoha faktorech. V případě Jihoafrické republiky se jako problematická ukázala samotná implementace zákona a jeho využívání politickou elitou k prosazování vlastních zájmů. Po letech se tak ukazuje, že pozitivní diskriminace v JAR sice navýšila podíl dříve znevýhodněných skupin, z velké části se ovšem jednalo o jedince z vyšší třídy a stejně jako u mnoho dalších politik ANC nebyla cílena na ty nejpotřebnější (Duma, Nzima, 2014, s. 581-582).

4.2.1. Zastoupení na trh práce

Nyní se na situaci podívejme prakticky a na datech z výročních zpráv Komise pro spravedlnost v zaměstnanosti si představme, jak legislativa proměnila zastoupení apartheidem znevýhodněných společenských skupin (černošského, smíšeného a asijského obyvatelstva²¹) ve vybraných pracovních pozicích mezi lety 2000, kdy byl poprvé spuštěn databázový systém (Department of Labour, 2001, s. 17) a 2022, dokdy se podařilo nalézt dostupná data. V tabulce č. 10 jsou pro srovnání a podkreslení kontextu přiložena data o struktuře ekonomicky aktivního obyvatelstva.

Tabulka 10: Detail ekonomicky aktivního obyvatelstva v letech 2000 a 2022

Černošské obyvatelstvo		Smíšené obyvatelstvo		Asijské obyvatelstvo		Bělošské obyvatelstvo	
2000	2022	2000	2022	2000	2022	2000	2022
76 %	80 %	9 %	9 %	3 %	3 %	12 %	8 %

Zdroj: autorka, data: CEE Report 1999–2001 a CEE Annual Report 2022-2023

Nejprve data interpretujeme v rámci zastoupení společenských segmentů na nejvyšších postech, tedy v top managementu a v seniorních manažerských pozicích. V tabulce č. 11 vidíme, že bělošská populace, která k roku 2000 tvořila 12 % ekonomicky aktivního obyvatelstva (EAP), zaujímala 87 % pracovních pozic v top managementu, kdežto společenské skupiny, na jejichž zastoupení zákon cílil (z definice zákona na černošské, smíšené a asijské), a jež tvořily 89 % EAP, pouhých 13 % (Department of Labour, 2001, s. 19). Ve srovnání s nejnovějšími daty z roku 2022 vidíme, že podíl cílových skupin v top managementu vzrostl o 21 % na 34 %. Současně se také změnila struktura EAP, u které

²¹ Z definice zákona je cíleno na širší zastoupení černošského, smíšeného a asijského obyvatelstva (South Africa, 1998, s. 6).

vidíme nárůst podílu černošské EAP na 80 % a pokles bělošské na 7 %. Přesto však i po 24 letech platnosti zákona zaujímal bělošské obyvatelstvo k roku 2022 62,9 % pozic v top managementu (Department of Employment and Labour, 2023, s. 37). U seniorních manažerských pozic zastoupení cílových skupin vzrostlo z 19 % v roce 2000 na 46,9 % v roce 2022, konkrétně u černošského obyvatelstva se pak jednalo o nárůst o 17 % na 26 %. Podíl bělošské populace se tak současně snížil z 81 % na 50 % k roku 2022.

Nerovnost se tedy ani u jedné z pozic mezi bělošskou a černošskou částí populace nepodařilo, ani po nárůstu zastoupení černochů, vymýtit. Zároveň je v tomto případě zajímavé podívat se na oblast, ve které je management vykonáván. Z dat Komise pro spravedlnost v zaměstnání vyplývá, že k roku 2000 zaujímal černošské obyvatelstvo 71 % pozic v managementu ve vládním sektoru, naopak v soukromém pouhých 9 % (Department of Labour, 2001, s. 41). K roku 2022 podíl černošského obyvatelstva v managementu²² ve vládním sektoru zaujímal 70 %²³, ve vládních podnicích 66 % a v soukromém sektoru 17 %, u soukromého sektoru tak během 22 let došlo k navýšení o pouhých 8 %. Pro porovnání pak uvedme data i pro bělošské obyvatelstvo, to bylo v managementu ve vládě zastoupeno 13 %, ve státních podnicích 17 % a v soukromém sektoru 60 % (Department of Employment and Labour, 2023, ss. 37-47).

Další vybranou kategorií bylo zastoupení v odborných postech, k jejichž výkonu musí jedinci dosáhnout určitého stupně vzdělání, jež bylo částí společnosti v dobách apartheidu odepřeno. V tabulce vidíme, že k roku 2000 činilo zastoupení cílových skupin 44 %, kdežto bělošská, nejvíce vzdělaná, společenská skupina zaujímal 56 % (Department of Labour, 2001, s. 20). K roku 2022 se tento poměr změnil na zastoupení 67 % cílových skupin a 30 % bělošské populace, zbytek tvořily jiné společenské skupiny. U samotného černošského obyvatelstva tak došlo k nárůstu o 15 % na 48 % v roce 2022.

Poslední vybranou kategorií je nekvalifikované zaměstnání. Podíl cílových skupin v těchto pracovních pozicích činil k roku 2000 98 %, přičemž samotné černošské obyvatelstvo zde představovalo 83 % (s podílem na EAP 76 %). Bělošské obyvatelstvo v tomto roce zaujímal na nekvalifikovaných postech pouhá 2 % (s podílem na EAP 8 %) (Department of Labour, 2001, s. 38). Data pro rok 2022 jsou následně uvedena ve větším detailu, a zahrnují tak i skupinu jiných národností, která v tomto období činila 3 % podílu v nekvalifikovaných pozicích, jinak se situace nijak výrazně v průběhu období nezměnila

---

²² Top management a seniorní manažerské pozice.

²³ Zaokrouhleno.

(Department of Employment and Labour, 2023, 63).

Tabulka 11: Reprezentace společenských segmentů ve vybraných pracovních pozicích (srovnání roku 2000 a 2022)

Pracovní pozice	Černošské obyvatelstvo		Smíšené obyvatelstvo		Asijské obyvatelstvo		Bělošské obyvatelstvo	
	2000	2022	2000	2022	2000	2022	2000	2022
Pozice v top managementu	6 %	17 %	3 %	6 %	4 %	11 %	87 %	62 %
Seniorní manažerské pozice	9 %	26 %	5 %	8 %	5 %	12 %	81 %	50 %
Odborné zaměstnání	33 %	48 %	5 %	10 %	6 %	9 %	56 %	30 %
Nekvalifikované zaměstnání	83 %	84 %	14 %	11 %	1 %	1 %	2 %	1 %

Zdroj: autorka, data: CEE Report 1999–2001 a CEE Annual Report 2022–2023²⁴

Na datech tak můžeme pozorovat velké rozdíly s ohledem na poměr EAP zejména mezi černošským a bělošským obyvatelstvem, které jsou ve všech případech patrné i na konci sledovaného období. V nižší míře pak i u obyvatelstva smíšeného, jež je taktéž, vzhledem k jeho EAP v roce 2000 i 2022 nedostatečně zastoupeno v managementu a na odborných pozicích, a naopak více zastoupeno v nekvalifikovaných pozicích.

Na Giniho indexu pak můžeme prokázat nerovnost příjmů mezi Jihoafričany, která za vlády ANC ještě vzrostla. Vliv na měl právě vznik nové černošské vyšší třídy. Index, který měří, do jaké míry se rozdělení příjmů odchyluje od dokonale rovného rozdělení (0 představuje dokonalou rovnost, 100 dokonalou nerovnost)²⁵, v JAR od roku 1993 vzrostl z hodnoty 59,3 na 63 k roku 2014 (poslední dostupná data Světové banky). To JAR staví na vrchol žebříčku nejvíce nerovných zemí na světě, následuje Namibie (s indexem 59,1) a Kolumbie (54,8)²⁶ (The World Bank Group, 2024).

Na datech publikovaných Statistickým oddělením JAR pak můžeme vidět, že zaměstnané černošské obyvatelstvo průměrně dosahuje nižších mezd než ostatní společenské segmenty. Pro představu uveďme data z období 2011–2015, kdy průměrný měsíční výdělek černošského obyvatelstva činil 6 899 Jihoafrických randů, tedy v přepočtu

²⁴ U Zprávy z období 2022–2023 jsou publikována data i pro jiné národnosti, ty pro rok 2022 v tabulce tvoří dopočet do 100 %.

²⁵ Více informací o Giniho indexu a metodologii jeho měření je dostupné zde: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=ZA>

²⁶ Pro srovnání, Giniho index v ČR k roku 2014 činil 25,9, dle nejnovějších dat z roku 2021 pak 26,2.

zhruba 8474 Českých korun²⁷. U smíšeného obyvatelstva průměrný měsíční plat činil kolem 11 471 Kč, u asijského 17 485 Kč a u bělošského 30 272 Kč. Zde vidíme, že bělošské obyvatelstvo dosahovalo více než třikrát vyššího průměrného měsíčního výdělku než obyvatelstvo černošské (Statistics South Africa, 2019, ss. 61-62).

4.3. B-BBEE

Legislativa v dobách apartheidu fakticky znemožňovala účast části společnosti na ekonomice, což postupem času vedlo ke vzniku systémových nerovností. Jednalo se zejména o černošské obyvatelstvo, upozaděno však bylo i obyvatelstvo smíšené a asijské. Nerovnosti se týkaly především distribuce bohatství, přístupu ke vzdělání a získávání dovedností, příležitostí na pracovním trhu a dalších. Zejména černošskému obyvatelstvu však byla v tomto kontextu legálně zabírána půda, byla mu zakazována samostatná výdělečná činnost a zásadním způsobem omezována jeho vlastnická práva. Černošská populace tou dobou sloužila především jako zdroj levné pracovní síly, a přestože se situace po ukončení politik segregace a po volbách roku 1994 významně proměnila, vláda se rozhodla urychlit narovnávání těchto křivd přijetím specifických opatření. Představila proto iniciativu Black Economic Empowerment (BBE), jejímž cílem bylo nastartování ekonomiky v rámci využití plného potenciálu obyvatelstva JAR. Black Economic Empowerment je v užším pojetí redukován na soubor transakcí převádějících podniková aktiva z „bílého“ vlastnictví do „černého“²⁸, vláda se však snažila pojmout problematiku komplexně a opatření formulovala tzv. broad based, tedy s přihlédnutím na více úhlů problematiky, a ne pouze na ekonomický (The Department of Trade and Industry, 2003).

Roku 2003 proto byla pod záštitou Ministerstva průmyslu a obchodu představena Strategie Broad-Based Black Economic Empowerment (B-BBEE), jež byla součástí strategického dokumentu pod názvem Ekonomická transformace Jihoafrické republiky. Iniciativa byla ještě téhož roku zapracována do Zákona o B-BBEE č. 53 (Broad-Based Black Economic Empowerment Act, No. 53 of 2003), který B-BBEE definuje jako „*ekonomické posílení všech „černochoů“, zejména žen, dělníků, mládeže, osob se zdravotním postižením a obyvatel osidlujících venkovské a méně rozvinuté oblasti prostřednictvím integrovaných socioekonomických strategií*“. Hlavními cíli B-BBEE byla podpora ekonomické

---

²⁷ Přepočteno dle kurzu 1 Jihoafrický rand = 1.24 Česká koruna.

²⁸ V rámci zákona je pod černošské obyvatelstvo zahrnuto i obyvatelstvo smíšené a asijské. Míří tak na posílení všech těchto skupin v ekonomice. Dále v tomto kontextu uvedeno v uvozovkách.

transformace, v rámci níž bude dříve znevýhodněnému obyvatelstvu umožněna plná účast na ekonomice, zvýšení zastoupení této skupiny na řídicích postech a na kvalifikovaných pracovních pozicích u stávajících i nových podniků (zákon je zacílen i na navýšení celkového podílu žen v těchto pozicích), snižování rasově podmíněných příjmových nerovností, změna struktury vlastnictví včetně zvýšení kapitálu cílových podniků, podpora investičních programů, které sdílejí vize s B-BBEE, posílení venkovských a místních podniků skrze poskytnutí přístupu k hospodářským aktivům, půdě, infrastruktuře, dovednostem a podpora přístupu k financím na posílení „černošské“ ekonomiky (South Africa, 2003).

Cíle byly následně blíže definovány skrze tzv. kódy dobré praxe, které představují měřitelné indikátory politik B-BBEE (The Department of Trade and Industry, 2003). Kódy reprezentují oblasti (tzv. elementy), ve kterých mohou podniky či společnosti (dále jen entity) získat bodové ohodnocení svého počínání v souladu s legislativou.

Oblasti jsou rozděleny do pěti kategorií:

1. Vlastnictví – měřena je míra, do jaké je entita (podnik/společnost) vlastněna osobami „černošského“ původu, včetně uplatnitelných hlasovacích práv a ekonomických zájmů této skupiny.
2. Kontrola managementu – měřeno je zastoupení „černošského“ obyvatelstva v radách, ve výkonném managementu a na dalších úrovních řízení (seniorní, střední, juniorní management). Ohled je specificky brán na zastoupení žen v těchto pozicích a na celkový počet zaměstnanců z cílových segmentů se zdravotním postižením.
3. Rozvoj dovedností – měřen je rozsah výdajů, které entita vydává na rozvoj dovedností zaměstnanců z cílových skupin a současně počet zaměstnanců, kterým byla entitou poskytnuta podpora v rozvoji kompetencí (vzdělávání, praxe, stáže).
4. Rozvoj podniků a dodavatelů – měřen je rozsah, v jakém entity nakupují zboží a služby od „černošských“ subjektů a od subjektů, které splňují požadavky B-BBEE. Dále také rozsah, v jakém podniky rozvíjejí styky s dodavateli a iniciují rozvoj podnikání, které má za cíl přispět k růstu a udržitelnosti „černošských“ podniků.
5. Socioekonomický rozvoj – měřena je výše příspěvků entity komunitám, fyzickým osobám nebo skupinám fyzických osob, kde alespoň 75 % příjemců tvoří jedinci černošského původu, za účelem sociálně-ekonomického rozvoje či sektorově specifickým aktivitám. Jedná se o poskytování půjček, záruk, úvěrů a grantů, zvládnutých podmínek dodávek a dalších, skrze něž jsou černošskému, smíšenému

a asijskému obyvatelstvu usnadněny činnosti vytvářející příjem. (Baker McKenzie, 2023, ss. 8-21)

Každý z těchto elementů má následně svoji kvalifikační výsledkovou listinu s indikátory (např. karta vlastnictví obsahuje indikátory hlasovacího práva a ekonomického zájmu), ke kterým jsou stanoveny cíle, k nimž by měly měřené entity směřovat. Na základě ohodnocení každého indikátoru entita získá počet bodů pro každý element, jež jsou následně přepočteny dle procentuálního podílu každého elementu na obecné výsledkové kartě (viz tabulka). Karty jsou následně vyhodnoceny a entita získá tzv. B-BBEE status (viz tabulka), jež určuje úroveň souladu s B-BBEE (South Africa, 2013, s. 10-12).

Tabulka 12: Obecná výsledková karta platná od roku 2021

Element	Podíl na celkovém hodnocení na základě přepočtených bodů každého elementu ²⁹
Vlastnictví	25 %
Kontrola managementu	15 %
Rozvoj dovedností	20 %
Rozvoj podniků a dodavatelů	40 %
Socioekonomický rozvoj	5 %

Zdroj: Codes of Good Practice on B-BBEE (graficky zpracované autorkou)

Tabulka 13: Status entity na základě získaných bodů

B-BBEE status	Kvalifikace	Úroveň souladu
Level 1 přispěvatel	≥ 100 bodů	135 %
Level 2 přispěvatel	$\geq 85 < 100$	125 %
Level 3 přispěvatel	$\geq 75 < 85$	110 %
Level 4 přispěvatel	$\geq 65 < 75$	100 %
Level 5 přispěvatel	$\geq 55 < 65$	80 %
Level 6 přispěvatel	$\geq 45 < 55$	60 %
Level 7 přispěvatel	$\geq 40 < 45$	50 %
Level 8 přispěvatel	$\geq 30 < 40$	10 %
Neplní přispěvatel	< 30 bodů	0 %

Zdroj: Codes of Good Practice on BEE, 2007 (graficky zpracované autorkou)

Legislativa B-BBEE není v soukromém sektoru nijak zákonně vymáhána, záleží tak

²⁹ Z celkového hodnocení se vypočítá status entity, tzv. level. U elementu kontroly managementu, rozvoje dovedností a rozvoje podniků a dodavatelů je možné získat bonusové body.

na uvážení konkrétní entity, zda bude usilovat o získání svého B-BBEE levelu či nikoliv. Má-li však v budoucnu zájem o jakékoliv obchodování s vládou či jejími institucemi, bez účasti na B-BBEE by byl proces velmi komplikovaný (ne-li téměř nemožný). Vládní instituce a vládní podniky jsou totiž ze zákona povinny brát v úvahu úroveň B-BBEE levelu při zadávání zakázek, vydávání licencí či oprávnění a při uzavírání partnerství v rámci soukromého sektoru. Pro entity je tudíž žádoucí dosahovat co nejvyššího B-BBEE levelu, jež jim podnikání výrazně usnadní. To se týká i entit, které podnikají pouze v soukromém sektoru. I zde si jednotlivé podniky a společnosti při výběru obchodního partnera raději zvolí ty s vyšším B-BBEE levellem, což jim samotným přinese plusové body v rámci budování vlastního statusu B-BBEE (Khehla, 2007, s. 68-71). Podpora těchto politik je tedy vnímána především jako prostředek, skrze který si entity mohou utužit dobré vztahy s politickými elitami, a ty následně v budoucnu využít pro vlastní prospěch (Haroon et al., 2014).

V průběhu let se ukázalo, že spíše než ke snižování nerovností vedly politiky B-BBEE ke vzniku nerovností nových. Politiky se sice týkají navýšení zastoupení dříve znevýhodněných společenských segmentů, přesto nejvíce postiženým společenským segmentem bylo obyvatelstvo černošského původu, u něž je v návaznosti na politiky B-BBEE následně pozorovatelný vznik nerovností nových. Z benefitů totiž těžila především černošská manažerská třída a několik málo osob napojených na ANC, což prohloubilo propast mezi chudou černošskou většinou a minoritní elitou (Khehla, 2007, s. 63). Nejvíce kontroverzním se v tomto ohledu jeví náhlé obohacení několika málo magnátů, konkrétně Sakiho Macozoma, Cyrila Ramaphosi, Tokyo Sexwala a Patriceho Motsepeho, jejichž jmění v krátkém časovém období vzrostlo za ne zcela jasných podmínek. Kritické hlasy se ozývaly i směrem k úzkému zaměření politik. Hlavní důraz byl totiž kladen na rovnost a preferenční zadávání zakázek, ne na budování dovedností, získávání kompetencí a dalších (Khehla, 2007, s. 63). To mělo za následek obsazování pozic nekvalifikovaným personálem s cílem dosažení požadovaného podílu „černošského“ obyvatelstva na určitých pozicích a tím získání lepšího bodového ohodnocení a zisku lepšího B-BBEE statusu (Andreasson, 2006).

Nyní se s odstupem času podívejme na data Komise pro B-BBEE, jež naznačují, jakým způsobem si politiky B-BBEE, tedy klíčové strategie vlády pro zvýšení ekonomické účasti černošského, smíšeného a asijského obyvatelstva, vedly. Jedná se o výroční data Komise pro B-BBEE z let 2017 až 2021³⁰, která zachycují proměny v průměrném

---

³⁰ Možnosti získání jednotných dat týkajících se plnění B-BBEE byly velmi omezené, se tak podařilo dohledat až od roku 2017. Z toho důvodu je i srovnání, které tabulka níže poskytuje, značně omezené, přesto je pro

dosaženém skóre, kterého měřené entity³¹ dosáhly v rámci naplňování stanovených cílů v rámci jednotlivých elementů (vlastnictví, kontroly managementu, rozvoje dovedností, rozvoje podniků a dodavatelů a socioekonomického rozvoje).

V tabulce č. 14 vidíme, že data pro element vlastnictví, u kterého lze získat body za vlastnictví entity cílovými skupinami, za uplatnitelná hlasovací práva zaměstnanců původem z těchto skupin a za uplatňování jejich ekonomických zájmů, jsou dostupná až od roku 2019, průměrné skóre však v tomto tříletém období vzrostlo o 9,5 %, a k roku 2021 činilo 58,4 %. U řízení managementu, kde bylo hodnoceno zastoupení cílových skupin v dozorčích radách, ve výkonném managementu a v dalších úrovních řízení, došlo v daném období k nárůstu o 8,9 % a k roku 2021 tak průměrné dosažené skóre entit činilo 51,6 %. V rámci rozvoje dovedností černošských zaměstnanců se průměrné skóre během pěti let zvýšilo o 18 %, tedy z 36,8 % na 54,8 %. U elementu rozvoje podniků a dodavatelů, kde je možno získat body za obchodování s černošskými subjekty a subjekty splňujícími požadavky B-BBEE a další vidíme, že průměrné dosažené skóre v roce 2021 činilo 46,5 %, nárůst tak ve sledovaném období činil pouhá 2,2 %. V tomto případě jsou stejně jako u předchozího elementu patrné velké výkyvy. Poslední oblastí je socio-ekonomický rozvoj, v rámci kterého je hodnocena výše finanční podpory sociálně-ekonomického rozvoje a podpory výdělečné činnosti „černošského“ obyvatelstva. Z dat můžeme vidět, že jako jediný z elementů téměř naplňuje stanovené cíle s průměrným skóre 94,1 % k roku 2021 (B-BBEE Commission, 2021, s. 33).

Tabulka 14: Průměrné skóre dosažené mezi lety 2017 až 2021

Element	2017	2018	2019	2020	2021
Vlastnictví	–	–	48,9 %	57,9 %	58,4 %
Řízení managementu	42,7 %	41,4 %	38,5 %	57,2 %	51,6 %
Rozvoj dovedností	36,8 %	63,3 %	48,8 %	60,3 %	54,8 %
Rozvoj podniků a dodavatelů	44,3 %	68,2 %	51,2 %	61,2 %	46,5 %
Socioekonomický rozvoj	88,4 %	92,1 %	68,1 %	90,4 %	94,1 %

Zdroj: autorka, data: National Status and Trends on B-BBEE Transformation Report 2021

Shrneme-li výše zmíněné vidíme, že k žádnému zásadnímu nárůstu průměrného skóre, které entity v daných letech získaly napříč elementy ani zastoupením nedošlo. Nárůst se prakticky ve všech případech pohyboval v jednotkách procent a zaměříme-li se na detail

účely této práce, tedy posouzení efektivnosti politik B-BBEE, v rámci možností postačující.

³¹ Jedná se pouze o data entit, které téhož roku zaslaly závěrečnou zprávu. Data nejsou aplikovatelná na celou JAR.

jednotlivých let zjistíme, že pokud už došlo k výraznějšímu nárůstu, skóre v následujícím období opět pokleslo. Současně vidíme, že s výjimkou elementu socio-ekonomického rozvoje, se měřené entity pohybují kolem průměrného plnění stanovených cílů.

5. Volební podpora

Jak již bylo řečeno, ANC je od ukončení dob segregace největší stranou v JAR. Podpora strany byla zpočátku velmi vysoká, v prvních všerasových volbách získal ANC 62,7 % hlasů, a obsadil tak 252 křesel v Národním shromáždění. ANC společně s Národní stranou, jež získala podporu 20,4 %³² (zejména smíšených a bělošských voličů) a se Stranou svobody Inkatha s podporou 10,5 % vytvořila vládu národní jednoty, jejímž úkolem bylo v následujících měsících vyjednat novou podobu Ústavy. Národní strana však z vládní koalice roku 1996 kvůli neshodám a vnitřnímu štěpení odešla, a přestoupila tak do opozice, což bylo v dalších volbách následováno úpadkem její volební podpory (McKenna, 2011, s. 178). Z dat vidíme, že ve volbách roku 1999 získala celorepublikově podporu pouze 6,8 % (tedy propad o 13,6 %) přičemž nejvíce hlasů získala v provinciích Západního (34,4 %) a Severního Kapska (22,5 %), kde většinu obyvatelstva, jako v jediných dvou provinciích, tvořilo smíšené obyvatelstvo³³. Volební úspěch naopak slavil ANC se ziskem 66,4 % hlasů a strana Demokratická strana (Democratic Party, DP) s 9,6 %, k níž se přesunula část voličské základny Národní strany, a jež si tak zajistila status největší opoziční strany.

Podobný trend následoval i ve volbách roku 2004, kdy podpora ANC dosáhla svého maxima s 69,7 %. ANC tak vyhrál napříč všemi provinciemi, přičemž v některých s podporou přesahující 80 %. Jednalo se o provincie Limpopo (89,7 %), Mpumalanga (86,3 %), Svobodný stát (83,1 %) a Severozápadní stát (81,8 %). Nejméně naopak získal v Západním Kapsku (46,3 %) a specificky v provincii s černošskou majoritou KwaZulu-Natal (47,5 %), kde má vysokou voličskou podporu Svobodná strana Inkathaa. V tabulce č. 15 dále vidíme, že současně stoupla i podpora nově přejmenované Demokratické aliance (Democratic Alliance, DA) s největší přízní voličů v Západním Kapsku (26,9 %) a Gautengu (20,3 %), jež patří mezi nejvyspělejší provincie v JAR (Statistics South Africa, 2023b).

Volby roku 2009 následně přinesly řadu změn. Podpora ANC poprvé od roku 1994 klesla, na což měla vliv vynucená rezignace prezidenta Thambo Mbekiho roku 2008 a vznik nové politické strany Kongres lidu (Congress of the People, COPE), ke které se v následujících volbách uchýlila řada Mbekiho příznivců. Zcela zásadní v těchto volbách však bylo vítězství opoziční DA v Západním Kapsku, kde strana získala podporu 48,8 %³⁴ voličů, a obsadila tak 12 z 23 křesel v provinčním kabinetu (ANC pouze 8). To pro ANC

---

³² Národní strana byla od roku 1948 do roku 1994, kdy se konaly první všerasové volby, vládnoucí stranou.

³³ Posuzováno dle dat ze sčítání lidu roku 1996.

³⁴ Nárůst volební podpory zde od roku 2004 činil 21,9 %.

znamenal ztrátu svého hegemonického postavení napříč státem, v rámci nějž mohl téměř neomezeně prosazovat své politiky.

V následujících volbách roku 2014 se celorepubliková podpora ANC snížila o 3,7 % na 62,2 %. Naopak DA téhož roku dosáhla svého dosavadního maxima s 22,2 % hlasů. K nárůstu došlo v nejrozvinutějších provinciích Západního Kapska (podpora zde činila k roku 2014 57,2 %), Gautengu (28,5 %) a Severozápadním státě (23,4 %), ale i v regionech, kde silnou majoritní většinu představuje černošské obyvatelstvo jako je Limpopo (nárůst podpory pro DA z 3,7 % v roce 2009 na 6,6 %), Mpumalanga (ze 7,6 % na 10 %) či Severozápadní stát (z 8,7 % na 12,6 %). Na scéně se v tomto volebním období současně objevila nová politická síla v podobě Bojovníků za ekonomickou svobodu (The Economic Freedom Fighters, EFF), jež vznikla roku 2013 z počínů bývalých představitelů Ligy mládeže ANC Julia Malema a Floyda Shivamba jakožto „radikální a militantní hnutí bojující za ekonomickou emancipaci“, a které cílilo zejména na zklamané voliče ANC³⁵ (EFF, 2022). Strana si po roce svého fungování získala podporu 6,4 % hlasů. Zajímavé v tomto kontextu je i rozložení volební podpory EFF v rámci státu. Nejnižší podporu strana získala v KwaZulu-Natal (2 %) a v Západním Kapsku (2,3 %), nejvyšší naopak v Severozápadním státě (12,5 %), v Limpopu (10,3 %) a v Gautengu (10,3 %).

K dalšímu oslabení vládnoucího ANC došlo i v posledních volbách konaných roku 2019, kdy podpora strany poprvé klesla napříč všemi provinciemi, a nepřekonal tak hranici 60 %. K největšímu úbytku hlasů došlo v provincii KwaZulu-Natal (propad o 9,8 %), kde po poklesu podpory Svobodné strany Inkatha od roku 1994 její podpora opět narostla, a kde již od prvních všerasových voleb průběžně narůstala podpora opoziční DA. Vysokou přízeň si však ANC udržel v regionech s největší mírou nezaměstnanosti, tedy v Limpopu (77 %), Mpumalanze (72,2 %) a ve Východním Kapsku (69,3 %), jež jsou současně význačné nejnižší podporou DA v republice. Na volebních datech pak vidíme, že podpora DA v těchto volbách celorepublikově poklesla o 1,4 % a v nejméně rozvinutých provinciích Limpopu, Severozápadním státu a Mpumalanze ji s druhých největším počtem získaných křesel nahradilo EFF. Podpora DA poklesla i v regionech se svou největší voličskou základnou, tedy v Západním Kapsku (z 57,3 % hlasů v roce 2014 na 52,4 % v roce 2019) a Gautengu (z 28,5 % na 24,5 %). Naopak vidíme, že EFF si v těchto volbách celostátně připsalo 4,4 %

---

³⁵ Ideologie EFF je shodná s ideologií ANC v dobách odboje proti apartheidu. Dle EFF se však ANC od svého původního směřování časem odchýlil, a proto vzniklo nové hnutí, jež nabídne voličům alternativu, a bude tak hájit původní zájmy voličstva (EFF, 2022).

hlasů, a ve všech provinciích s výjimkou KwaZulu-Natal se tak objevilo mezi třemi nejpodporovanějšími stranami. Největší podpory v tomto roce dosáhlo v provinciích Severozápadního státu (17,1 %), Gautengu (13,5 %) a Limpopu (13,1 %), nejnižší pak v Západním Kapsku (4,2 %) a ve Východním státu (7,7 %) (Electoral Commission of South Africa, 2024).

Z jednotlivých volebních výsledků a volebních trendů v rámci provincií vidíme, že složení obyvatelstva regionů až na pár výjimek sehrává zásadní roli ve volební podpoře určitých stran. Je patrné, že provincie s největším podílem černošského obyvatelstva, s nižším výkonem tamní ekonomiky a vysokou nezaměstnaností, tedy Limpopo³⁶, Mpumalanga, Severozápadní stát a Východní Kapsko i po vládních neúspěších vykazují vysokou podporu ANC a současně je u nich obecně patrná nižší podpora opoziční DA. V nejbohatších provinciích jako je Gauteng a Západní Kapsko má naopak opoziční DA podporu nejvyšší. Napříč celou republikou je pak patrný rostoucí trend podpory pro EFF, jež si během dvou volebních období vydobylo podporu 10,8 % voličů.

Tabulka 15: Strany s největší volební podporou (celostátní volby od roku 1994)

	1994	1999	2004	2009	2014	2019
Nejvíce hlasů	ANC 62,7 % NP 20,4 % IFP 10,5 %	ANC 66,4 % DP 9,6 % IFP 8,6 %	ANC 69,7 % DA 12,4 % IFP 7 %	ANC 65,9 % DA 16,7 % COPE 7,4 %	ANC 62,2 % DA 22,2 % EFF 6,4 %	ANC 57,5 % DA 20,8 % EFF 10,8 %

Zdroj: autorka, data: IEC Election results portal

Prognózy pro nastávající volby, jež se budou konat 25. května letošního roku, indikují volební podporu vládního ANC mezi 42 % až 45 %, pro hlavní opoziční stranu DA pak kolem 19 % (Hairsine, 2024). DA však spolu s dalšími opozičními stranami a společným cílem zabránit ANC získat většinu křesel v kabinetu podepsala v rámci předvolebního vyjednávání tzv. Chartu více stran. Ta stvrzuje dohodu DA, IFP a Svobodné fronty Plus (Freedom Front Plus, FFP)³⁷, že pokud společně obsadí více než 50 % křesel v národním kabinetu, utvoří koalici. Mimo dohodu však zůstává radikální opoziční hnutí EFF, jehož podpora od svého vzniku roku 2013 napříč JAR vzrůstá, a k němuž se uchýlila řada bývalých voličů ANC (Brooke-Holland, 2024). Současně se na scéně objevuje nová strana uMkhonto weSizwe (MK Party, MK), v překladu Kopí národa, jejíž hlavní tvář je bývalý prezident

³⁶ Při sčítání lidu v roce 2016 tvořil podíl černošského obyvatelstva v Limpopu 97,1 %, v Mpumalanze 93,6 % a v Severozápadním státu 91,6 % (Statistics South Africa, 2016, s. 20).

³⁷ Opoziční pravicová strana, jež ve volbách roku 2019 získala celorepublikově podporu 2,3 % (The Freedom Front Plus, 2024).

Jacob Zuma, který byl v lednu letošního roku vyloučen z ANC kvůli neshodám se současným prezidentem Cyrilem Ramaphsou. Zuma se v zemi i přes řadu korupčních skandálů těší vysoké oblibě, zejména pak v provincii jeho původu KwaZulu-Natal, kde si díky němu ANC od roku 2004 získávalo podporu, jež straně v každých volbách napomohla překročit 50 % hranici hlasů. Po jeho odchodu a příklonu k nové straně, která vznikla teprve v prosinci roku 2023, je tak vítězství ANC v KwaZulu-Natal, a dle prognóz i v Gautengu, ohroženo (Lawal, 2024). Otázkou tak tedy zůstává, jak vysokou podporu si strana v prvních volbách získá.

Již je tedy téměř jasné, že ANC poprvé od počátku své vlády nepřekročí hranici 50 %, přesto by si však dle výsledovaných trendů měl pro další volební období udržet status vládnoucí strany.

Závěr

Hlavním cílem této práce bylo posoudit efektivitu vládních snah o vyrovnání nerovností napříč jihoafrickou společností, a porovnat tak jejich úspěšnost s proměnami ve volební podpoře vládní strany ANC. Pro účely práce byly stanoveny dvě výzkumné otázky a to, zdali vedlo třicet let vlády ANC a politiky pozitivní diskriminace k narovnání socioekonomických rozdílů mezi jednotlivými společenskými segmenty, a zda lze ve všeobecných volbách v roce 2024 očekávat změnu vládnoucí strany na celostátní úrovni.

Podíváme-li se na výstupy z dat, je zřejmé, že k narovnání společenských nerovností ve společnosti za období vlády ANC nedošlo. Vidíme, že životní úroveň Jihoafričanů od roku 1996 (tedy roku, kdy proběhlo první sčítání lidu od nástupu nové vlády) plošně vzrostla, což je patrné na nárůstu počtu osob se školní docházkou, dosahování vyšších úrovní vzdělání, nárůstu počtu domácností s přístupem k elektřině a pitné vodě. Jedná se však o zlepšení životních standardů napříč společenskými segmenty, ne o vyrovnání nerovností, se kterými se společnost historicky potýká. Rozdíly jsou tak i po třech dekadách zjevné zejména mezi stupněm dosaženého vzdělání bělošského a černošského obyvatelstva. Dosažená úroveň vzdělání má následně vliv i na zaměstnatelnost. Mohli jsme tak vidět, že k roku 2022 míra nezaměstnanosti bělošského obyvatelstva činila 8,2 %, oproti tomu míra nezaměstnanosti obyvatelstva černošského přesahovala se 36,8 % míru celorepublikovou. A zároveň také, že zastoupení bělošského obyvatelstva ve vlastnictví podniků, v dozorčích radách a na manažerských pozicích stále převažuje nad zastoupením ostatních společenských segmentů.

V reakci na druhou výzkumnou otázku můžeme na základě zjištění říci, že v květnových volbách lze očekávat opětovný propad volebních preferencí ANC na celostátní úrovni. Nicméně dle vysledovaných trendů podpory stran v jednotlivých provinciích a dat z předvolebních průzkumů není pravděpodobné, že by se opozici podařilo získat parlamentní většinu, a sestavit tak vlastní vládu. A to i přesto, že došlo k předvolební dohodě mezi DA, IFP a FFP na vytvoření koalice, získají-li společně podporu více než 50 % hlasů.

Mimo zodpovězení dvou výzkumných otázek si práce současně kladla za cíl potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy. První hypotézu, tedy že politiky navázané na RDP vedly ke zvýšení přístupu černošského obyvatelstva ke vzdělávání, zdravotnictví a dalším službám, můžeme na základě analyzovaných dat potvrdit. Za vlády ANC skutečně došlo ke zvýšení vzdělanosti černošského obyvatelstva, ke zvýšení přístupu k pitné vodě i k elektrické energii a roku 1996 bylo Ústavou definováno právo na zdravotní péči. Vidíme tak, že jednotlivé

politiky byly schváleny a došlo k implementaci jednotlivých programů, jejich výstupy se ovšem v dlouhodobém horizontu nejeví jako dostatečné. Vliv na to v mnoha případech měla korupce ve vyšších kruzích, která programy připravila o tolik potřebné financování, jako tomu bylo u případu státního dodavatele elektřiny Eskomu, jež vyústil v energetickou krizi. V návaznosti na to vidíme, že vláda nedosahuje takových výsledků, které si stanovila, a postupně tak dochází k odlivu voličů, kteří se stále častěji přiklánějí k radikálnější EFF.

Druhou hypotézu, tedy že politika BBE vedla ke zvýšenému zastoupení černošského obyvatelstva v klíčových pozicích ve státní a soukromé sféře, můžeme taktéž potvrdit. Na datech vidíme, že procento černošské populace zastoupené v managementu mezi lety 2000 a 2022 vzrostlo, nejednalo se však o zásadní nárůst. Černošské obyvatelstvo dominovalo v zastoupení v managementu ve vládě a ve vládních podnicích, ovšem v soukromém sektoru i nadále silně převažovala bělošská menšina.

Třetí hypotézu, která tvrdí, že politika BBE dlouhodobě nepřináší pozitivní dopady v oblasti socio-ekonomické úrovně černošského obyvatelstva, se taktéž podařilo potvrdit. Na Giniho indexu vidíme, že nerovnosti ve výši příjmů za období vlády ANC vzrostly. Zároveň vidíme, že v daném období došlo ke vzniku málopočetné černošské elity, což ještě více prohloubilo propast mezi chudou většinou a bohatou menšinou. Velké rozdíly jsou tak vidět i napříč jednotlivými provinciemi. Majoritně černošské provincie jako je Limpopo, Mpumalanga a Severozápadní stát mají i nadále nejvyšší počet nevzdělané populace, nejomezenější přístup k základním službám či se potýkají s nejvyšší nezaměstnaností.

Na základě analýzy volebních dat pak můžeme potvrdit i hypotézu č. 4, podle které ve společnosti přetrvává rasové štěpení projevující se odlišným volebním chováním. Z analýzy jasně vyplynulo, že nejvyšší podporu má ANC dlouhodobě v provinciích s největším podílem černošského obyvatelstva. Naopak v provinciích, kde je soustředěna většina bělošského a smíšeného obyvatelstva, vidíme vyšší podporu DA a opozičních stran. Tato hypotéza je úzce spojena s hypotézou pátou, která tvrdí, že geografická distribuce jednotlivých společenských segmentů se promítá do složení vlád na úrovni provincií. Můžeme tedy potvrdit i tu. Na datech je zřejmé, že provincie Limpopo a Mpumalanga, s největším podílem černošského obyvatelstva dlouhodobě vykazují nejvyšší podporu ANC. Naopak v Západním Kapsku, kde smíšené a bělošské obyvatelstvo tvoří kolem 65 %, je od roku 2009 v provinční vládě opozice.

Poslední hypotéza, tedy že neefektivní politiky prosazované ANC vedou k prohlubující se politické polarizaci, můžeme taktéž potvrdit. Polarizaci vidíme na vzniku

nových stran po roce 2008, kdy začalo docházet ke štěpení v rámci ANC poté, co byl Thabo Mbeki donucen rezignovat na svůj prezidentský úřad. Ve volbách tak roku 2009 kandidovala nová strana Kongres lidu, jež získala 7,4 % hlasů. K dalšímu odsunu voličů došlo v roce 2014, kdy poprvé kandidovala nová strana založená bývalým členem ANC Juliem Malemou pod názvem Bojovníci za ekonomickou svobodu, která ANC obvinila z upuštění od původní ideologie odbojového hnutí z dob apartheidu, a která nabídla radikálnější řešení společenských problémů. V letošních volbách pak bude novinkou MK strana vedená bývalým prezidentem JAR Jacobem Zumou, která má dle předvolebních průzkumů potenciál ohrozit vítězství ANC v provinčních volbách v KwaZulu-Natal a Gautengu.

Na základě potvrzení hypotéz a zodpovězení dvou výzkumných otázek vidíme, že pro ANC je vlivem neefektivity vládních politik, prohlubujících se krizí, rozšířené korupce a politického štěpení stále náročnější udržet si podporu svých voličů. Ti se tak stále častěji přiklánějí buďto k opozičním stranám nebo nově vzniklým politickým subjektům.

Summary

The main objective of this bachelor's thesis was to assess the effectiveness of government efforts to redress inequalities across South African society, and to compare their success with changes in electoral support for the ruling ANC party. Two research questions were set out for the purpose of this thesis, namely whether thirty years of ANC rule and affirmative action policies have led to the levelling of socio-economic disparities between different segments of society, and whether a change in the ruling party can be expected at the national level in the 2024 general election.

Looking at the data outputs, it is clear that there has been no levelling of social inequalities in society during the ANC's tenure. We can see that the standard of living of South Africans has risen across the board since 1996 (the year the first census was conducted since the new government took office), which is evident in the increase in the number of people in school, the attainment of higher levels of education, and the increase in the number of households with access to electricity and potable water. However, this is an improvement in living standards across social segments, not an equalisation of the inequalities that society has historically faced. Thus, even after three decades, disparities are still evident, particularly between the educational attainment of the white and black populations. Educational attainment consequently has an impact on employability. Thus, we could see that as of 2022, the unemployment rate for the white population was 8.2%, while the unemployment rate for the black population exceeded the national rate by 36.8%. And also that the representation of the white population in business ownership, on boards of directors and in managerial positions still outweighs that of other segments of society.

In response to the second research question, the findings suggest that we can expect a renewed decline in the ANC's voting preferences at the national level in the May elections. However, based on the observed trends in party support in each province and pre-election polling data, it is unlikely that the opposition will be able to win a parliamentary majority and form its own government. This is despite the fact that there was a pre-election agreement between the DA, IFP and FFP to form a coalition if they together win more than 50 % of the vote.

In addition to answering the two research questions, the thesis also aimed to confirm or refute the hypotheses set out. The first hypothesis, that is, that policies linked to the RDP have led to increased access to education, health and other services for the black population,

can be confirmed based on the data analysed. Indeed, under the ANC government there was an increase in the educational attainment of the black population, access to drinking water and electricity, and in 1996 the right to health care was defined by the Constitution. Thus, we see that individual policies have been approved and individual programmes have been implemented, but their outputs do not appear to be sufficient in the long run. In many cases, this has been due to corruption at the top, which has deprived the programmes of much-needed funding, as in the case of the state-owned electricity supplier Eskom, which resulted in the energy crisis. In the aftermath, we see the government not achieving the results it set out to achieve, and a gradual outflow of voters who are increasingly leaning towards more radical EFF.

We can also confirm the second hypothesis, i.e. that the BBE policy led to an increased representation of the black population in key positions in the public and private sphere. We can see in the data that the percentage of the black population represented in management increased between 2000 and 2022, but this was not a substantial increase. The black population dominated the representation in management in government and in government enterprises, but the private sector continued to be heavily dominated by the white minority.

The third hypothesis, which asserts that BBE policies have not had positive long-term effects on the socio-economic level of the black population, was also confirmed. On the Gini index, we see that income inequality has increased during the ANC's tenure. At the same time, we see that the period saw the emergence of a small black elite, which further widened the gap between the poor majority and the rich minority. Large differences are thus also seen across provinces. Majority-black provinces such as Limpopo, Mpumalanga and North West State continue to have the highest uneducated populations, the most limited access to basic services or face the highest unemployment.

On the basis of the analysis of the election data, we can then confirm hypothesis number four, according to which racial cleavages persist in society, manifesting themselves in different voting behaviour. The analysis clearly shows that the ANC has had the highest long-term support in the provinces with the highest proportion of black population. Conversely, in provinces where the majority white and mixed population is concentrated, we see higher support for the DA and opposition parties. This hypothesis is closely related to hypothesis five, which argues that the geographic distribution of social segments translates into the composition of governments at the provincial level. We can therefore confirm this

one as well. It is clear from the data that the provinces of Limpopo and Mpumalanga, with the largest proportion of the black population, have long shown the highest support for the ANC. Conversely, in the Western Cape, where the mixed and white population is around 65%, the opposition has been in the provincial government since 2009.

The last hypothesis, that the ineffective policies promoted by the ANC lead to deepening political polarisation, can also be confirmed. We see polarisation in the emergence of new parties after 2008, when a split within the ANC began to emerge after Thabo Mbeki was forced to resign his presidency. Thus, in the 2009 elections, a new party, the Congress of the People, stood for election and won 7.4% of the vote. A further voter shift occurred in 2014, when a new party founded by former ANC member Julius Malema, called the Economic Freedom Fighters, ran for the first time, accusing the ANC of abandoning the original ideology of the apartheid-era resistance movement and offering more radical solutions to social problems. Then there will be the new MK party in this year's elections, led by former SA president Jacob Zuma, which according to pre-election polls has the potential to threaten the ANC's victory in the provincial elections in KwaZulu-Natal and Gauteng.

By confirming the hypotheses and answering two research questions, we see that the ANC is finding it increasingly challenging to maintain the support of its voters due to ineffective government policies, deepening crises, widespread corruption and political cleavages. As a result, they are increasingly gravitating towards either opposition parties or newly formed political entities.

Bibliografie

- ANDREASSON, Stefan, 2006. The African national congress and its critics: ‘predatory liberalism’, black empowerment and intra-alliance tensions in post-apartheid South Africa. Democratization. Roč. 2, č. 13, s. 303-322.
- BAKER MCKENZIE, 2023. Guidebook to Broad-Based Black Economic Empowerment. Online. Dostupné z: https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/attachment_dw.action?attkey=FRbANEucS95NMLRN47z%2BeeOgEFCt8EGQJsWJiCH2WAXENnrNzNVLujNYiUX4OkF&n av=FRbANEucS95NMLRN47z%2BeeOgEFCt8EGQbuwypnpZjc4%3D&attdocparam =pB7HEsg%2FZ312Bk8OIuOIH1c%2BY4beLEAeASkUARW9KVo%3D&fromContentView=1. [cit. 2024-04-03].
- BOWMAN, Andrew, 2020. Parastatals and economic transformation in South Africa: The political economy of the Eskom crisis. Online. African Affairs. Roč. 119, č. 476, s. 395–431. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/afraf/adaa013>. [cit. 2024-04-16].
- BROOKE-HOLLAND, Louisa, 2024. South Africa election 2024 lookahead: Research Briefing. Online. In: The House of Commons Library. Dostupné z: https://www.email.cz/download/k/KSv83SI7IyChfeUTMuDKhf0A9h8g7BpJJbtGyWnNQX_Aobj-tNspst5NIFfq2Szjx2U4bzM/CBP-9953.pdf. [cit. 2024-04-13].
- DEPARTMENT OF TRADE AND INDUSTRY, 2007. Codes of Good Practice on Black Economic Empowerment. South Africa. Dostupné také z: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/29617s0.pdf.
- DUMA, Vusumzi a NZIMA, Divane, 2014. The Employment Equity Act (EEA) as an Instrument for Employment Equity in the South African Labor Market. Mediterranean Journal of Social Sciences. Roč. 5, č. 9. ISSN 2039-2117.
- EEF, 2022. Eefonline.org. Online. Dostupné z: <https://eefonline.org/>. [cit. 2024-04-12].
- ELLMANN, Stephen, 1994. The New South African Constitution and Ethnic Division. 1994, Sv. 25, 6. Columbia Human Rights Law Review. Roč. 26, č. 5.
- GODINHO, Catrina, 2023. The Eskom crisis update: Where we are now. Dostupné také z: https://energyforgrowth.org/wp-content/uploads/2023/03/The-Eskom-crisis-update_-_Where-we-are-now-2-2.pdf.
- HAIRSINE, Kate, 2024. South Africa faces decisive 2024 election. Online. In: Deutsche Welle. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/south-africa-faces-decisive-2024->

- [election/a-68392042](#). [cit. 2024-03-29].
- HAROON, Bhorat; HIRSCH, Alan; KANBUR, Ravi a NCUBE, Mthuli, 2014. The Oxford Companion to the Economics of South Africa. Oxford University Press. ISBN 9780199689248.
  - KHAMBULE, Isaac; FOKOU, Gilbert; SISWANA, Babalwa a NOMDO, Amarone, 2019. Coexistence as a Strategy for Opposition Parties in Challenging the African National Congress' One Party Dominance. *Politikon*. Vol. 6, no. 46, s. 427-442. ISSN 1470-1014.
  - KHEHLA, Shubane, 2007. Black economic empowerment: Myths and realities. In: ADEDEJI, Adebayo a LANDSBERG, Chris. *South Africa in Africa: The Post-Apartheid Era*. KwaZulu-Natal: University Of KwaZulu-Natal Press. ISBN 978-1869141349.
  - LAWAL, Shola, 2024. Why did South Africa's ruling ANC suspend ex-President Jacob Zuma? Online. In: AL JAZEERA MEDIA NETWORK. Aljazeera. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2024/1/31/why-did-south-africas-ruling-anc-suspend-ex-president-jacob-zuma>. [cit. 2024-04-22].
  - MATAMBO, Emmanuel a CHRISTIAN ANI, Ndubuisi, 2015. Endorsing Intellectual Development in South Africa's Affirmative Action. *Journal of Third World Studies: The Coming Decade: The Role of Leadership, Institutions and Culture in Latin America, Africa, Asia and the Middle East*. Roč. 32, č. 1, s. 273-291.
  - MCKENNA, Amy, 2011. The History of Southern Africa. Online. 1. Britannica Educational Pub. ISBN 978-1-61530-398-4. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/10.7722/j.ctt4cg65c>. [cit. 2024-03-15].
  - O'MALLEY, Pdraig, 2005. The Reconstruction and Development Programme (RDP). Online. In: omalley.nelsonmandela.org. Dostupné z: <https://omalley.nelsonmandela.org/index.php/site/q/031v02039/041v02103/051v02120/061v02126.htm>. [cit. 2024-03-22].
  - PALMOWSKI, Jan, 2008. *A Dictionary of Contemporary World History: From 1900 to the Present*. 3. Oxford University Press. ISBN 978-0199295678.
  - RATUVA, Steven, 2013. "Black empowerment" policies: Dilemmas of affirmative action in South Africa. In: *Politics of preferential development: Trans-global study of affirmative action and ethnic conflict in Fiji, Malaysia and South Africa*. 1. ANU Press, s. 219-240. ISBN 978-1-925021-03-5.
  - RIEGL, Martin, 2014. *Parlamentní volby 2014 v JAR ve znamení oslabené většiny*

Afrického národního kongresu? Acta Politologica. Roč. 6, č. 1, s. 99-112. ISSN 1803-8220.

- SAMATAR, Abdi Ismail, 2023. Eskom and South Africa's energy crisis: De Ruyter book strikes a chord but falls flat on economic fixes. Online. In: THE CONVERSATION MEDIA GROUP LTD. The Conversation. Dostupné z: <https://theconversation.com/eskom-and-south-africas-energy-crisis-de-ruyter-book-strikes-a-chord-but-falls-flat-on-economic-fixes-209638>. [cit. 2024-04-18].
- SAUL, John a BOND, Patrick, 2014. South Africa - The Present as History: From Mrs Ples to Mandela and Marikana. Boydell & Brewer. Boydell & Brewer. ISBN 978-1-84701-135-0.
- SOUTH AFRICA, 1994. White Paper on Reconstruction and Development. In: Cape Town. Dostupné také z: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/160850.pdf.
- SOUTH AFRICA, 1996a. Constitution of the Republic of South Africa: Chapter 2: Bill of Rights. In: South Africa. Dostupné také z: <https://www.gov.za/documents/constitution/chapter-2-bill-rights#27>.
- SOUTH AFRICA, 1998. Employment Equity Act 55 of 1998. In: Cape Town. Dostupné také z: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/a55-98ocr.pdf.
- SOUTH AFRICA, 2003. Broad-Based Black Economic Empowerment Act. In: Cape Town. Dostupné také z: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/a53-030.pdf.
- SOUTH AFRICA, 2013. Amended Code Series 000: Framework for Measuring Broad Based Black Economic Empowerment. In: Pretoria.
- THE DEPARTMENT OF TRADE AND INDUSTRY, 2003. South Africa's Economic Transformation: A Strategy for Broad-Based Black Economic Empowerment.
- THE FREEDOM FRONT PLUS, 2024. The Freedom Front Plus. Online. Dostupné z: <https://www.vfplus.org.za/policy/>. [cit. 2024-04-23].
- THE OUTLIER, 2024. The Outlier Loadshed. Online. Media Hack Collective. Dostupné z: <https://loadshed.theoutlier.co.za/>. [cit. 2024-04-18].
- THE WORLD BANK GROUP, 2024. Gini index - South Africa. Online. In: The World Bank Group. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=ZA>. [cit. 2024-04-24].

- THOMPSON, Leonard, 1996. A History of South Africa: Revised Edition. Yale University Press. ISBN 9780300128062.
- TRANSPARENCY INTERNATIONAL, 2024. Corruption Perceptions Index. Online. Dostupné z: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>. [cit. 2024-04-19].

Zdroje empirických dat

- B-BBEE COMMISSION, 2021. National Status and Trends on B-BBEE Transformation Report 2021. Online. Dostupné z: <https://www.bbbee.commission.co.za/wp-content/uploads/2022/07/B-BBEE-NATIONAL-STATUS-AND-TRENDS-ON-B-BBEE-TRANSFORMATION-JULY-SP-Final.pdf>. [cit. 2024-04-23].
- DEPARTMENT OF EMPLOYMENT AND LABOUR, 2023. 23rd Commission For Employment Equity Annual Report 2022-2023. Online. 23. Government Printers. Dostupné z: <https://www.labour.gov.za/DocumentCenter/Reports/Annual%20Reports/Employment%20Equity/2022-2023/23rd%20Annual%20CEE%20Report.pdf>. [cit. 2024-04-14].
- DEPARTMENT OF LABOUR, 2001. Commission for Employment Equity Report 1999 - 2001. Online. 1. Cape Town: Formeset. ISBN 0-621-31454-4. Dostupné z: <https://www.labour.gov.za/DocumentCenter/Reports/Annual%20Reports/Employment%20Equity/1999-2001/CEE%20Annual%20Report.pdf>. [cit. 2024-04-23].
- ELECTORAL COMMISSION OF SOUTH AFRICA, 2024. IEC election results portal. Online. Dostupné z: <https://results.elections.org.za/home/>. [cit. 2024-01-01].
- STATISTICS SOUTH AFRICA, 1996b. The People Of South Africa Population Census, 1996. Online. 03-01-11. Statistics South Africa. ISBN 0-621-28073-9. Dostupné z: <https://apps.statssa.gov.za/census01/census96/html/CIB/CIB1996.pdf>. [cit. 2024-04-23].
- STATISTICS SOUTH AFRICA, 2016. Community Survey 2016 in Brief. Online. 2016: Statistics South Africa. Dostupné z: https://cs2016.statssa.gov.za/wp-content/uploads/2017/07/CS-in-brief-14-07-2017-with-cover_1.pdf. [cit. 2024-04-24].
- STATISTICS SOUTH AFRICA, 2019. Inequality Trends in South Africa. Online. 03-10-19. Pretoria: Statistics South Africa. ISBN 978-0-621-47911-9. Dostupné z: <https://www.statssa.gov.za/publications/Report-03-10-19/Report-03-10-192017.pdf>. [cit. 2024-04-20].

- STATISTICS SOUTH AFRICA, 2022a. Census 2022: Statistical Release. Online. In: Stats SA. Dostupné z: https://census.statssa.gov.za/assets/documents/2022/P03014_Census_2022_Statistical_Release.pdf. [cit. 2024-04-23].
- STATISTICS SOUTH AFRICA, 2022b. Quarterly Labour Force Survey Quarter 3: 2022. 1. P0211. Pretoria. Dostupné také z: <https://www.statssa.gov.za/publications/P0211/P02113rdQuarter2022.pdf>. [cit. 2024-04-24].
- STATISTICS SOUTH AFRICA, 2023a. General Household Survey 2022: Statistical Release. Online. In: Statistics South Africa. Stats SA. Dostupné z: <https://www.statssa.gov.za/publications/P0318/P03182022.pdf>. [cit. 2024-04-23].
- STATISTICS SOUTH AFRICA, 2023b. Stats SA releases new provincial GDP figures. Online. In: Stats SA. Dostupné z: <https://www.statssa.gov.za/?p=16650>. [cit. 2024-04-14].